

SIRBİSTAN PAZAR BİLGİLERİ



T.C.
Ticaret Bakanlığı
Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği
Genel Müdürlüğü

İçindekiler

1.	DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI	3
2.	PAZARIN ÖZELLİKLERİ	16
3.	ÖNEMLİ SEKTÖRLER.....	20
4.	PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER	29
5.	ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER	31

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

Dış Ticaret Politikası

Sırbistan’da dış ticaret ile ilgili konular, Dış Ticaret Kanunu (“Off. Herald of RS”, Nos. 36/2009, 36/2011 - other act, 88/2011 and 89/2015 - other act) ile dzenlenmektedir (<https://www.paragraf.rs/propisi/foreign-trade-act.html>). Dış ticaret rejimi ilke olarak liberal bir ozellik gosterse de milli guvenligin ve kamu duzeninin saglanması, insan, hayvan ve bitki yasami ile sagliginin korunması, sinai ve fikri mulkiyet haklarının korunmasına yonelik birtakim ozel durumlarda yasak ve sınırlamalar getirilmiştir. Sözkonusu kısıtlama ve yasaklar Sırbistan yerel mevzuatına ve Sırbistan’ın taraf olduğu uluslararası anlasmalara dayanmaktadır. Nitekim silahlanma ve askeri teçhizatın ticareti ile çift kullanımlı malların dış ticareti ayrı bir yasa ile dzenlenmekte; ilaç, kan ürünleri, vitamin gibi eczacılık ürünleri, tıbbi cihazlar, radyoaktif maddeler vb. ürünlerin ithalatında ise lisans/izin gerekliliği bulunmaktadır.

Sırp gümrük mevzuatı büyük ölçüde Avrupa Birliği (AB) gümrük mevzuatı ile uyumludur. Sırbistan’ın, AB’ye katılım müzakereleri kapsamında 29. fasıl olan “Gümrük Birliği” faslı 2017 yılı Haziran ayında açılmıştır. Fasıldaki müzakerenin temel amacı, Sırp gümrük politikasının, AB gümrük politikasına tam olarak uyumlaştırılmasıdır. 2010 yılında yürürlüğe giren mevcut Gümrük Kanunu gümrük prosedürlerinin standartlaştırılması ve gümrük idarelerinin işleyişinin modernleştirilmesi için çok önemli bir adımdır. Sırbistan ayrıca Dünya Gümrük Örgütü (DGÖ) üyesidir. Gümrük tarifelerinin belirlenmesi için kullanılan ürün sınıflandırması, “Harmonize Sistem” ile uyumlaştırılmıştır.

Sırbistan henüz Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesi değildir. Ancak, Sırbistan’ın dış ticareti ile ilgili yasalar dzenlenirken DTÖ ve DGÖ’nün tavsiyeleri dikkate alınmaktadır. Sırbistan, malların transit geçiş ve geçici ithalat konularını dzenleyen; TIR Karneleri Himayesinde Uluslararası Eőya Taşınmasına Dair Gümrük Sözleşmesi (TIR Sözleşmesi), Eőyaların Geçici Kabulü İçin ATA Karneleri Hakkındaki Gümrük Sözleşmesi (ATA Karnesi Sözleşmesi) ve Geçici İthalat Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) anlasmalarına da taraf ülkedir.

Gümrük Tarifeleri

Sırbistan’a ithal edilen mallar gümrük vergisine tabi olup gümrük vergileri “Gümrük Kanunu” ve “Gümrük Tarife Kanunu” çerçevesinde dzenlenmektedir

([https://www.carina.rs/upload/media/2022/12/21/55712/1Carinski_zakon_95_2018-9,_91_2019-78_\(%D0%B4%D1%80.%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD\),_144_2020-14,_118_2021-17,_138_2_022-210.pdf](https://www.carina.rs/upload/media/2022/12/21/55712/1Carinski_zakon_95_2018-9,_91_2019-78_(%D0%B4%D1%80.%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD),_144_2020-14,_118_2021-17,_138_2_022-210.pdf)).

Sırbistan’ın; Türkiye, CEFTA, EFTA, Avrasya Ekonomik Birliği (EAEU; Rusya, Kazakistan, Beyaz Rusya, Kırgızistan, Ermenistan) ve AB (İstikrar ve Ortaklık Anlaşması) ülkeleri ile imzaladığı Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA); ABD, Japonya ve Avustralya ile imzaladığı Tercihli Ticaret Anlaşmaları (Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi) bulunmaktadır. Böylelikle, Sırbistan’ın yaklaşık 1,3 milyar tüketiciye gümrüksüz erişimi vardır.

Türkiye, AB ile Gümrük Birliği’nin işleyişine ilişkin kuralları belirleyen 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı’nın bir gereği olarak, dış ticaret politikasını AB’nin Ortak Ticaret Politikası ile

uyumlaştırmakta, bu kapsamda, AB'nin STA imzaladığı üçüncü ülkelerle münferit olarak STA'lar imzalamaktadır. Bu çerçevede, ülkemiz ile Sırbistan arasında imzalanan STA 1 Eylül 2010 itibarıyla yürürlüğe girmiş, ayrıca STA'nın kapsamına hizmet ticaretinin dahil edilmesi ve tarım tavizlerinin geliştirilmesine yönelik olarak başlatılan müzakereler neticesinde STA'nın kapsamını genişleten Protokoller ise 1 Haziran 2019 itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Söz konusu anlaşmalar kapsamında, sanayi ürünlerinde gümrük vergileri karşılıklı olarak kaldırılmış ve tarım ürünlerinde ise karşılıklı olarak belirli ürünlerde tarife kontenjanları kapsamında vergi muafiyeti veya gümrük vergisi indirimi sunulmuştur. Ayrıca, hizmet ticareti de revize anlaşma çerçevesinde düzenlenmiştir.

Diğer taraftan, Sırbistan menşeli ve AB gümrük bölgesine ihraç edilen mallar, tercihli gümrük rejimine tabidir. 2000 yılında Avrupa Komisyonu, Sırbistan için özerk ticaret tedbirlerini uygulamaya koymuştur. Bu düzenleme, Sırbistan menşeli birçok ürünün, gümrük vergisi ve miktar kısıtlaması olmaksızın Avrupa Birliği'ne ihraç edilmesine izin vermiştir. 2008 yılında ise Sırbistan ve AB, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması ile ticaret ve ticaretle ilgili konular üzerine geçici bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma uyarınca Sırbistan'ın, AB'ye ihraç ettiği sanayi mallarının çoğu için gümrük tarifeleri kaldırılmıştır. Bazı tarım ürünleri (sığır eti, şeker, şarap vb.) üzerindeki kısıtlamalar ise devam etmektedir. Özetle, Sırbistan ve AB arasında, Türkiye-AB Gümrük Birliğine benzer bir yapı tesis edilmiş ve birçok üründe gümrük vergileri kaldırılmıştır.

Sırbistan 2006 yılından bu yana CEFTA üyesidir. CEFTA; Sırbistan, Kuzey Makedonya, Karadağ, Bosna Hersek, Arnavutluk, Moldova ve Kosova dahil olmak üzere merkez ve güneydoğu Avrupa ülkeleri arasında çok taraflı bir serbest ticaret anlaşmasıdır. CEFTA'nın öncelikli hedefi, üyeleri arasında ticaret ve yatırımı kolaylaştırmak ve genişletmektir. Diğer taraftan, anlaşmaya göre Sırbistan'dan ihraç edilen ürünlerin hammaddesinde herhangi bir CEFTA üyesi ülke, AB üyesi ülke, İzlanda, Norveç, İsviçre, Lihtenştayn ve Türkiye menşeli ürün var ise Sırp menşeli olarak kabul edilir. Böylelikle, bu ürünler yeterli işleme tabi tutulması şartıyla Sırp menşei kazanır.

Sırbistan'dan EFTA üyesi ülkelere (İsviçre, Norveç, İzlanda ve Lihtenştayn) ihracatta sanayi ürünlerinde gümrük vergisi kaldırılmıştır. Tarım ürünlerinin ticareti ise belirlenen ürünler için her bir EFTA üyesi ülke ile karşılıklı imtiyazlar sağlayan sözleşmelerle düzenlenmektedir.

Sırbistan'ın Avrasya Ekonomik Birliği (EAEU; Rusya, Kazakistan, Beyaz Rusya, Kırgızistan, Ermenistan) ile olan anlaşması, Sırbistan'da üretilen, yani ülkede en az %51 katma değere sahip olan malların serbest ticaretine imkân tanımaktadır. Serbest Ticaret Anlaşmasının dışında tutulan ürünlerin listesi ise yıllık olarak gözden geçirilmektedir.

ABD, Aralık 2003'te Sırbistan ile normal ticari ilişkilerine geri dönmüştür. (En Çok Kayrılan Ülke Kuralı-MFN) Bu durum, Sırp firmalar için ABD pazarına erişimi kolaylaştırmıştır. 2005 yılında ise ABD hükümeti, Sırbistan'ı, ABD pazarına gümrüksüz erişim sağlayan bir program olan ABD Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'nin (GTS) bir yararlanıcısı olarak belirlemiştir. Bu kapsamda, her yıl belirlenen dar kapsamlı bir liste için vergiler kaldırılmaktadır.

Sırbistan, Kuzey Makedonya ve Arnavutluk'un üye olduğu Açık Balkan Girişimi, batı Balkan ülkelerinin bölgesel düzeyde ekonomik birliği sağlaması amacıyla oluşturulmuş olup, söz konusu Girişim ile işgücünün ve malların serbest dolaşımı da hedeflenmektedir. Bu

çerçeve, 1 Ocak 2023 itibarıyla sözkonusu üç ülke arasında malların serbest dolaşımı uygulaması başlatılmıştır.

Öte yandan, 17 Ekim 2023 tarihinde 10.412 Sırp ürünü ile 8.930 Çin ürünü kapsayacak şekilde Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Sözkonusu Anlaşma Sırbistan Ulusal Meclisinde onaylanmış olup yürürlüğe girmesi için Çin Halk Cumhuriyeti Ulusal Meclisindeki onay sürecinin tamamlanması beklenmektedir (Çin Devlet Başkanı tarafından Anlaşma'nın 1 Temmuz 2024 tarihinde yürürlüğe gireceği açıklanmıştır).

İç Vergiler

Sırbistan'da şirketlerin vergilendirilmesi Kurumlar Vergisi Kanunu, kişilerin vergilendirilmesi Kişisel Gelir Vergisi Kanunu çerçevesinde yürütülmektedir. Buna ilaveten, Katma Değer Vergisi Kanunu, Emlak Vergisi Kanunu, Vergi Usulleri ve Yönetimi Kanunu vb. mevzuatlarla vergi uygulamaları yürütülmektedir. Sırbistan'da vergi mevzuatı ve uygulamaları karmaşık bir yapıya sahip olduğundan vergilendirme konusunda uzman bir muhasebeci ile çalışılmasında fayda bulunmaktadır.

Sırbistan'da vergiler, yerel idarelerin yetkisinde bulunan emlak vergisi gibi birkaç istisna dışında merkezi hükümet tarafından belirlenmektedir. Sırbistan'da vergi konusunda yetkili kurumlar; Sırbistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Vergi İdaresi (<http://www.poreskauprava.gov.rs/en.html>) ve Sırbistan Gümrük İdaresi (<https://www.carina.rs/en.html>)'dir. Resmi istatistiklere göre Sırbistan'da kamu gelirlerinin büyük bir oranını, toplanan katma değer vergisi ile sosyal sigortalar primi oluşturmakta, ardından tüketim vergisi, gelir vergisi gelmektedir.

Vergi Çeşitleri

Kurumlar Vergisi:

Sırbistan'da faaliyette bulunan tüm şirketlerin (şubeler dahil), girişimlerin, kooperatiflerin vb. teşekküllerin elde ettikleri ticari kazançlar, kurumlar vergisine tabidir. Yerleşik şirketler (Sırbistan'da kurulmuş veya yönetim ve denetim merkezi Sırbistan'da bulunan şirketler) tüm dünyada elde ettikleri gelirler üzerinden, yerleşik olmayan şirketler ise sadece Sırbistan'daki faaliyetlerinden doğan gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir.

Kurumlar vergisi oranı %15'tir. İlgili yılda oluşan zararlar takip eden 5 yıl içinde oluşan karlardan mahsup edilebilir. Kurumlar vergisine ilaveten %15 oranında sermaye kazancı vergisi uygulanmaktadır. Ancak, yerleşik olmayanların elde ettikleri sermaye kazançları %20 oranında sermaye kazancı vergisine tabidir. Şirketlerin faaliyetleri sonucu ortaya çıkan sermaye zararları ise yalnızca takip eden 5 yıl içinde ortaya çıkan sermaye kazançlarından mahsup edilebilir.

Vergi Kesintisi (Vergi Stopajı):

Vergi kesintisi; kar payı, temettü, faiz, telif ücreti, kira, pazar araştırması hizmeti, muhasebe ve denetim hizmetleri, danışmanlık hizmetleri, yerleşik olmayanlara yapılan ödemeler, kişisel gelir vergisine konu olmayan eğlence, spor vb. faaliyetler sonucunda yerleşik olmayanların elde ettikleri gelirler vb. üzerinden hesaplanmakta olup vergi kesintisi oranı %20'dir.

Ayrıca vergi kesintisine ilişkin oranlar, Sırbistan'ın taraf olduğu çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları kapsamında ülkeden ülkeye değişebilmekte ve %20'den düşük oranda uygulanabilmektedir. Sırbistan ile Türkiye arasında bulunan çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması uyarınca kar payı, faiz geliri ve gayrimaddi haklar için vergi oranları aşağıda yer almaktadır:

- Kar payı için; gerçek lehdar temettü ödeyen şirketin sermayesinin doğrudan doğruya en az %25'ini elinde tutan bir şirket ise gayrisafi temettü tutarının %5'i, diğer durumlarda gayrisafi temettü tutarının % 15'i,
- Faiz geliri için; gerçek lehdarın resmi kurum olması durumunda %0, diğer durumlarda en fazla %10,
- Gayrimaddi haklar için en fazla %10.

Katma Değer Vergisi (KDV):

KDV, Sırbistan'da mal ve hizmet teslimi ile mal ithalatı üzerinden alınan bir vergidir. KDV oranı genel olarak %20'dir. İndirimli KDV oranları ise, 2013 yılında yapılan düzenleme ile %0 ila %10 arasında belirlenmiştir. Temel gıda ürünleri (şeker, ayçiçek yağı, ekmek, süt, un, yemeklik yağlar, meyveler, sebzeler, et, balık, yumurta vb.), günlük gazete, ilaç, otelcilik hizmetleri vb. için KDV %10 oranında uygulanmaktadır. KDV mükellefiyeti açtırma zorunluluğu bulunmayan tarım üreticileri tarafından sağlanan mal ve hizmetlerin alımı için ise %8 oranında KDV uygulanmaktadır. Öte yandan Katma Değer Vergisi Kanunu; finansal işlemler ve sigorta işlemleri, sağlık hizmetleri, arazi ve binaların devri, ihracat işlemleri, malların serbest bölgeye girişi, gümrük deposunda yer alan malların tedariki gibi belirli işlemlerin KDV'den muaf tutulmasını öngörmektedir.

KDV Mükellefiyeti Açtırma: Son 12 aylık döneme ait cirosu 8 milyon RSD'yi (yaklaşık 67.000 avro) aşan vergi mükellefleri KDV mükellefiyeti açtırmak zorundadır. Cirosu 8 milyon RSD'yi (yaklaşık 68.000 avro) aşmayan vergi mükellefleri için ise KDV mükellefiyeti açtırmak zorunlu olmayıp tercihe bağlıdır. Ancak, mal ve hizmet tesliminde bulunan yerleşik olmayanların, son 12 aylık dönemde elde edilen cirodan bağımsız olarak KDV mükellefiyeti açtırması zorunludur.

KDV'nin Beyanı ve Ödenmesi: KDV'de vergilendirme dönemi genel olarak bir aylık dönemdir. Ancak, son 12 aylık döneme ait cirosu 50 milyon RSD'den az olan vergi mükellefleri üç aylık dönemde KDV ödeyebilmektedir. Diğer taraftan, yeni kurulan işletmeler için ilk ve müteakip takvim yılında vergilendirme döneminin bir aylık dönem olması zorunludur.

Vergi mükelleflerinin vergi döneminin (aylık veya üç aylık) bitiminden itibaren 15 gün içinde KDV beyannamelerini düzenlemeleri ve KDV ödemelerini yapmaları şart koşulmuştur. Vergi mükellefleri, KDV kayıtlarını tutmak ve KDV beyannamesiyle birlikte KDV değerlendirme formunu (POPDV formu) elektronik formda sunmakla yükümlüdür. Vergi mükellefi olmayan vergi sorumluları ise vergilendirme döneminin bitiminden itibaren 10 gün içinde sözkonusu işlemleri tamamlamak zorundadır.

KDV İadesi: İndirilecek KDV tutarı hesaplanan KDV tutarından yüksekse, vergi mükellefleri farkın iadesini alma hakkına sahiptir. Vergi mükellefleri, iadeyi nakden veya mahsuben almayı tercih edebilir. Vergi iadeleri, KDV iadesinin talep edildiği günden başlayarak en geç 45 gün içinde, hakim ihracatçı statüsüne sahip olanlar için ise en geç 15 gün içinde ödenmek

zorundadır. Ancak uygulamada, iade için son tarih ertelenebilmektedir ve genellikle KDV iade talepleri vergi incelemesine tabi tutulmaktadır.

Kişisel Gelir Vergisi, Gelir Vergisi Stopajı ve Sosyal Sigorta Primleri:

Sırbistan'da yerleşik kişilerin (ikametgâhı Sırbistan'da olanlar, şirketinin merkezi Sırbistan'da olanlar veya hesap dönemi boyunca en az 183 gün Sırbistan'da ikamet edenler) tüm gelirleri kişisel gelir vergisine tabidir. Sırbistan'da yerleşik kişiler elde ettikleri tüm gelirler üzerinden, Sırbistan'da yerleşik olmayan kişiler ise sadece Sırbistan'daki faaliyetlerinden elde ettikleri gelirleri üzerinden vergilendirilmektedir.

Zorunlu vergiler ve primlerin ödenmesi akabinde kalan yıllık gelirin ortalama ücretin 3 katından fazla olduğu durumlarda %10 oranında, 6 katından fazla olduğu durumlarda ise %15'i oranında kişisel gelir vergisi uygulanmaktadır.

Tarım ve ormancılıktan elde edilen gelir için vergi oranı %10'dur. Sermaye kazançlarından (faiz, temettü vb.) alınan gelir vergisi %15 olmakla birlikte kira gelirleri için vergi oranı %20 olarak uygulanmaktadır. Diğer gelirler için gelir vergisi oranı ise %20'dir.

Çalışanların ücret gelirleri ise vergi kesintisine (vergi stopajına) tabidir. Brüt maaşlarından %10 oranında kesinti uygulanmakta olup aylık 25.000 RSD'lik (yaklaşık 213 avro) gelir ise kesintiden muaftır. Sorumlu kişi çalışandır. Ancak hesaplamanın ve ödeme işleminin işveren tarafından yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte, işveren ve çalışan tarafından ödenmesi gereken sosyal sigorta primleri mevcut olup sözkonusu primlerin miktarı işveren tarafından hesaplanmaktadır.

Çalışandan kesilen;

- emeklilik primi %14,
- sağlık primi %5,15,
- işsizlik primi %0,75'dir.

İşverenden kesilen;:

- emeklilik primi %10,
- sağlık primi %5,15'dir.

Transfer Vergisi:

Transfer vergisi; gayrimenkul, fikri mülkiyet hakkı, kullanılmış araç, gemi, uçak ve inşaat arazisi kullanma hakkı sahipliği durumlarında, sözkonusu mülkiyet haklarının devri esnasında alınır. Piyasa fiyatından daha düşük olduğu belirlenmedikçe sözleşme değeri, vergiye esas değer olarak kabul edilir. Aksi takdirde vergi, piyasa emsal değeri üzerinden hesaplanır. Vergi matrahı belirlendikten sonra %2,5 oranında vergi uygulanır.

Damga Vergisi:

Sırbistan'da damga vergisi yoktur.

Emlak Vergisi:

Mülk sahibi gerçek kişi ise, emlak vergisi yıllık olarak gayrimenkul değerine göre %0,4-%2 arasında değişmektedir. Mülk sahibi şirket ise, emlak vergisi yıllık olarak gayrimenkulün değerine ve bulunduğu belediye sınırlarına göre değişmekte olup üst sınırı %0,4'tür.

Veraset Vergisi:

%1,5 ila %2,5 arasında değişmektedir.

Tüketim Vergisi:

Tütün ürünlerinin (elektrikli sigara likiti dahil), alkollü içeceklerinin, enerji kaynaklarının (petrol türevleri, biyoyakıtlar ve nihai tüketim için elektrik) ve kahvenin üretimi ve/veya ithalatı sırasında tüketim vergisi (excise tax) ortaya çıkmakta olup, vergiler ürün bazında farklılık göstermektedir.

Vergi Beyannamesi ve Ödeme

Sırbistan'da vergilendirme dönemi, hesap dönemidir ve hesap dönemi de normal olarak takvim yılıdır. Vergi mükellefinin talebi üzerine hesap dönemi, takvim yılından farklı olarak belirlenebilir. Bu durumda, yeni hesap döneminin de 12 aylık bir dönemi içermesi ve Maliye Bakanlığınca onaylanması gerekmekte olup bir kez değiştirildikten sonra en az beş yıl uygulanması şarttır.

Vergi beyannameleri, belirlenen standart bir form ve beraberinde sunulması istenen tüm ilgili belgelerle birlikte, elektronik ya da basılı olarak sunulur. Sırbistan'da limited şirketler (d.o.o.) beyannamesini genellikle senelik olarak sene sonunda vergi idaresine sunar. Bunun dışında, vergi idaresinin vergi denetimine başlamamış olması koşuluyla, belirlenen dönemlerde beyannamelerde düzeltme yapılabilir. Ancak, aynı hesap dönemi içinde en fazla iki kez düzeltme beyannamesi sunulabilir. Bu şartlar altında, orijinal vergi beyannamesindeki hatalı beyan, vergi suçu olarak değerlendirilmez.

Vergi mükellefleri, vergi idareleri tarafından yapılan idari işlemlere itiraz etme hakkına sahiptir. İtirazda bulunmak için genel süre, idari işlemin yapıldığı tarihten itibaren 15 gündür.

Vergi otoriteleri, vergi mükelleflerinin denetlenip denetlenmeyeceklerini, iç genelgelerine göre belirler. Vergi denetimleri, vergi mükellefinin işyerinde, vergi idarelerinde veya vergi denetiminin konusuna bağlı olarak belirlenen herhangi başka bir yerde yapılabilir.

Muhasebe Kayıtları:

Sırbistan Hükümeti tarafından 2013 yılında yürürlüğe konulan Muhasebe Kanunu ve Denetim Kanunu çerçevesinde, uluslararası muhasebe standartları ve uluslararası finansal raporlama standartları (IAS ve IFRS) Sırbistan'da faaliyet gösteren tüm tüzel kişilere uygulanmaktadır.

Bahsi geçen kanunlar, hesap defterlerinin tutulması, mal varlığı, alacak ve borçların değerlendirmesi, finansal raporların açıklanması ve finansal raporların denetlenmesi gibi alanları düzenlemektedir. Tüzel kişilikler tarafından finansal tabloların yıllık olarak hazırlanması gerekmektedir. Sırbistan'da her tüzel kişi (yabancı şirketlerin şubesi ya da temsilcilik ofisi dahil), Sırp İş Kayıt Ajansı aracılığıyla ilk kuruldukları aşamada bir vergi numarasına sahip olurlar.

Vergi Teşvikleri:

Vergi Tatili: 1 milyar RSD (yaklaşık 8,5 milyon avro) üzerinde yatırım yapan ve en az 100 yeni kişiyi istihdam eden şirketlere vergi tatili kapsamında 10 yıl süreyle kurumsal vergisi teşviki

uygulanır. Sözkonusu teşvik, yatırım tutarıyla orantılı olarak belirlenir ve matrahın oluştuğu ilk yıldan itibaren uygulanmaya başlanır.

Ar-Ge Harcamaları: Petrol, doğalgaz ve maden arama çalışmaları hariç araştırma ve geliştirme faaliyetlerine yönelik direkt harcamalarının (malzeme alımı, uzman görüşü ve danışmanlık hizmetleri, yasal koruma sağlamaya yönelik giderler vb.) vergiye tabi gelirden iki kez indirimine izin verilmiştir.

Fikri Mülkiyet Hakları: 1 Ocak 2019 tarihinden sonra Sırbistan'da tescil ettirilmiş olan fikri mülkiyet haklarından (marka, patent vb.) elde edilen gelirler %3 oranında kurumlar vergisine tabi tutulacaktır. Ayrıca, fikri mülkiyet haklarının devri nedeniyle ortaya çıkan sermaye kazançlarının %80'sine vergi istisnası tanınmıştır.

Vergi Kredisi: Şirketlerin, Sırbistan'da kuruluşundan itibaren 3 yıl geçmemiş ve yenilikçi faaliyetler yürüten şirketlere yatırım yapmaları durumunda, yapılan yatırım tutarının %30'u oranında vergi kredisi elde edilir. Vergi kredisi en fazla 100 milyon RSD (852 milyon avro) olabilir.

Ulusal İşsizlik Ajansına Kayıtlı Kişilerin İstihdamı: Sırbistan Ulusal İşsizlik Ajansında en az 6 aydır kayıtlı olan kişilerin istihdam edilmesi durumunda, gelir vergisi kesintisi ile sosyal sigorta primleri üzerinden aşağıda belirtilen oranlarda iade alınır. Sözkonusu teşvik diğer teşviklerle birleştirilemez;

- 1-9 yeni iş imkanı yaratıldığında %65,
- 10-99 yeni iş imkanı yaratıldığında %70,
- 100+ yeni iş imkanı yaratıldığında %75.

Startup: Startup kurucularının maaşları (maaşın min. 150.000 RSD-yaklaşık 1.250 avro olması gerekmektedir.) ilk 3 yıl boyunca gelir vergisi kesintisi ile sosyal sigorta primi ödemelerinden muaf tutulmuştur. Bununla birlikte, Sırbistan'da bilişim sektörüne yönelik spesifik vergi teşviklere (<https://innovations.serbiacreates.rs/>) linkinden erişim sağlanabilmektedir.

Öte yandan, yukarıda belirtilen teşviklere ilaveten yatırım miktarına, yatırımın yapıldığı bölgeye vb. göre değişen vergi teşviklerine Yurt Dışı Yatırım Ülke Profili Raporundan (<https://ticaret.gov.tr/data/5b8a43355c7495406a227715/S%C4%B1rbistan%20Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Raporu%202023.pdf>) ulaşılabilir.

Ürün Standartları ile İlgili Uygulamalar

Sırbistan, hem AB'ye üyelik sürecinde malların serbest dolaşımının sağlanması amacıyla ticaretin önündeki teknik engelleri ortadan kaldırmak hem de Sırp pazarına sadece güvenli ürünlerin girişini sağlamak için teknik düzenlemeler, standardizasyon, akreditasyon ve metroloji alanında modern bir kalite altyapısı ve ürün güvenliği sistemi kurmuştur. Bir ürünün Sırbistan pazarına girebilmesi için teknik mevzuata uygun olarak üretilmesi, uygunluk işaretine sahip olması ve piyasaya arz koşullarını sağlaması gerekmektedir. Bu sistemin yasal çerçevesi 2008-2010 döneminde kabul edilen dört yeni kanun ve alt düzenlemeler ile belirlenmiştir.

Ürünler İçin Teknik Düzenlemeler ve Uygunluk Değerlendirmesi Kanunu (RS-Resmi Gazete, No.49/2021,https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_tehnickim_zahtevima_za_proizvode_i_ocenjivanju_u_saglasenosti.html) ürünlerin teknik düzenlemelere uygunluğunu belirleyen temel yasal çerçeveyi oluşturmaktadır. Sözkonusu Kanun, bir ürünün ancak öngörülen teknik şartlara uygun olması, öngörülen prosedüre göre uygunluğunun değerlendirilmesi, mevzuata uygun olarak işaretlenmesi ve öngörülen belgelerle takip edilmesi halinde piyasaya arz edilebileceğini düzenlemektedir.

Herhangi bir spesifik teknik düzenlemesi olmayan ürünler için ise Genel Ürün Güvenliği Kanunu (RS Resmi Gazete No. 41/09 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_opstoj_bezbednosti_proizvoda.html) çıkartılmıştır. Bu Kanun esasen ilgili AB mevzuatı tercüme edilerek hayata geçirilmiştir. Sözkonusu teknik düzenlemelerden sorumlu kurum Sırbistan Ekonomi Bakanlığı olup farklı ürün grupları için teknik düzenlemelere ilişkin bilgiye ilgili Bakanlığın (<https://tehnis.privreda.gov.rs/en.html>) internet sitesinden ulaşılabilmektedir.

Standardizasyon Kanunu (RS Resmi Gazete, No. 36/09, 46/15, https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_standardizaciji.html) AB standartlarının daha hızlı ve daha verimli bir şekilde benimsenmesi amacıyla çıkartılmıştır. Kanun uyarınca, Sırbistan Standardizasyon Enstitüsünün (ISS) yapısında değişikliğe gidilmiş olup ISS, kamu tüzel kişiliği statüsü kazanmıştır. ISS'den elde edilen bilgiye göre, Sırp standartlarının %99'unun Avrupa standartlarıyla uyumlaştırılmış olup detaylı bilgi ve düzenlemelere sözkonusu kuruluşun (<https://iss.rs/en/>) web sitesinden ulaşılması mümkündür. Diğer taraftan, ISS tarafından yıllık olarak Sırbistan Standartlarının ve İlgili Dokümanların Uyumlaştırılmasına Yönelik Yıllık Plan yayımlanmakta olup 2023 yılı planına (https://iss.rs/en/annual-plan-for-the-adoption-of-serbian-standards-and-related-documents_p834.html) linkinde erişim sağlanabilmektedir.

Öte yandan, 765/2008 sayılı Yönetmeliğe (EC) uyum sağlamak amacıyla kabul edilen Akreditasyon Yasası (RS Resmi Gazete, No.73/10, https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_akreditaciji.html) 2010 yılı sonunda yürürlüğe girmiştir. Böylece Sırbistan akreditasyon sistemi, 765/2008 sayılı Yönetmelik (EC) ve ISO IEC 17011 ile uygunluk değerlendirme kuruluşlarını değerlendiren ve akredite eden akreditasyon kuruluşları için genel şartları belirleyen düzenlemeyle uyumlaştırılmıştır. Akreditasyon Yasasına göre, Sırbistan Akreditasyon Kurulu (ATS) bir kamu tüzel kişiliği olarak kurulmuş olup akreditasyon süreci hakkındaki detaylı bilgiye sözkonusu kuruluşun (<https://www.ats.rs/>) web sitesinden ulaşılması mümkündür.

Sırbistan'da ayrıca, Uluslararası Yasal Metroloji Örgütü'nün OIML D1 ve OIML D9 belgeleri ve metroloji ile ilgili AB yönetmelikleri dikkate alınarak Metroloji Kanunu (RS Resmi Gazete No. 15/16, https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_metrologiji.html) çıkartılmıştır.

İlgili Kuruluşlar:

- Sırbistan Ekonomi Bakanlığı Kalite ve Ürün Güvenliği Bölümü (Ministry of Economy Sector for Quality and Product Safety)
Web Sitesi: <https://tehnis.privreda.gov.rs/en.html>
Adres: : Resavska 24, 11000 Belgrad
Telefon: +381-11-3343-366; 3343-368

- E-mail: kabinet@privreda.gov.rs ; tbtinfo@privreda.gov.rs
- Sırbistan Standardizasyon Enstitüsü (Institute for Standardization of Serbia)
Web Sitesi: <https://iss.rs/en/>
Adres: Stevana Brakusa 2, 11030 Belgrad
Telefon: +381-11-7541-421, 3409-301, 3409-335, 6547-293, 3409-310
E-mail: infocentar@iss.rs
 - Sırbistan Akreditasyon Kurulu (Accreditation Body of Serbia)
Web Sitesi: <https://www.ats.rs/>
Adres: Vojkovicева 3, Kat 5, 11103, Belgrad
Telefon: +381-11-3130-373
E-mail: office@ats.rs

Test Etme, Muayene ve Belgelendirme

Sırbistan'ın AB'ye katılım müzakereleri çerçevesinde Sırp gümrük mevzuatı büyük ölçüde AB gümrük mevzuatı ile uyumlaştırılmıştır. Bu kapsamda, Türk ürünlerinin Sırbistan'a ihracatında beyanname, fatura, TIR Karnesi, taşıma belgesi (CIR, CMR vb.) gibi belgelerin yanı sıra Türkiye-Sırbistan STA'sı uyarınca EUR.1 dolaşım sertifikası da talep edilmektedir.

Bununla birlikte, milli güvenliğin ve kamu düzeninin sağlanması, insan, hayvan ve bitki yaşamı ile sağlığının korunması, sınai ve fikri mülkiyet haklarının korunması gibi birtakım özel durumlarda ise bazı ürün gruplarında; ithal lisans belgesi, sertifika, ilgili kamu otoritesinin izni veya sınırda denetim uygulamaları bulunmaktadır. İthalat sürecinde gerekli olan izin, sertifika ve belgeleri düzenleyen mevzuata ise (<https://www.paragraf.rs/propisi/odluka-o-odredjivanju-robe-uvoz-izvoz-tranzit-propisano-pribavljanje-isprava.html>) linkinden ulaşılması mümkündür. Diğer taraftan gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması kapsamında yetkilendirilmiş yükümlü statüsü sahipleri açısından kontrol ve belge zorunluluğunda kolaylıklar sağlamaktadır.

Zorunlu belgelendirme talep edilen ürünler ile sözkonusu belgelerin düzenlenmesinden sorumlu olan kamu kurumlarına ilişkin bilgiler 59/2022 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Karar ile belirlenmiştir (İthalat, İhracat ve Transit Ticarete Belirli Belgelerin Alınmasını Gerektiren Malların Belirlenmesi Hakkında Karar, <https://www.paragraf.rs/propisi/odluka-o-odredjivanju-robe-uvoz-izvoz-tranzit-propisano-pribavljanje-isprava.html>). Buna ilaveten, resmi bir kaynak olmamakla birlikte, ön araştırma yapılması sürecinde (http://www.commercium.rs/Carinska_tarifa-224/book_id=_ostalo-6220) web sitesinden gerekli belge ve sertifikalar hakkından bilgi temin edilebilir.

Bu kapsamda, zorunlu belgelendirme talep edilen ürünler ve bu belgeleri veren/düzenleyen kurum ve kuruluşlara ilişkin özet bilgi aşağıdaki tabloda yer almakla birlikte Sırbistan'a ihracatta ürün güvenliği ve kalite açısından veya ürünün içerdiği maddelere göre uygulamada ilave belgelendirme/analiz talep edilen durumlar da sözkonusu olabilmektedir. Bu nedenle, Sırbistan'a ihracatta herhangi bir sorunla karşılaşılması için, yapılacak ihracat öncesinde Sırbistan Gümrük İdaresinden (<https://carina.rs/en/about-us/contact-us.html>) gerekli belgeler ve prosedürler konusunda detaylı bilgi alınmasında fayda bulunmaktadır.

Zorunlu Belgelendirme Talep Edilen Ürünler	Talep Edilen Belgenin Mahiyeti	Belgeleri Veren/Düzenleyen Kurum ve Kuruluş
Bazı sanayi ürünleri (tekstil ürünleri, maske vb.)	Kalite kontrolü Sihhi kontrol	İlaç ve Tıbbi Cihaz Ajansı; https://www.alims.gov.rs/ Sağlık Bakanlığı Sağlık Denetimi Birimi; https://www.zdravlje.gov.rs/tekst/341788/sanitar-na-inspekcija.php
Tarım ürünleri	Kalite ve sağlık kontrolü	Tarım, Ormancılık ve Su Yönetimi Bakanlığı Gıda Etiketleme, Tarım ve Gıda Ürünleri ve Organik Üretim İçin Kalite Şemaları ve Organik Üretim Departmanı; http://www.minpolj.gov.rs/ministars tvo/sektori/sektor-za-poljoprivrednu-politiku/grupa-za-kvalitet-deklarisanje-i-oznacavanje-hrane/?script=lat
Ozon tabakasına zarar veren bazı maddeler (Sivil amaçlı kullanılan patlayıcılar ve piroteknik malzemeler, koruyucu güvenlik ürünleri, kamu güvenliğini tehlikeye atan bazı ürünler, güvenlik kâğıtları, fauna türlerinin korunan canlı örnekleri)	-	İçişleri Bakanlığı; http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/ Çevre Koruma Bakanlığı; https://www.ekologija.gov.rs/dozvole-obrasci/zastita-vazduha-i-ozonskoq-omotaca
İlaçlar, diyet takviyeleri, tıbbi cihazlar, kozmetikler, elektronik sigara	Sağlık denetimi	Sağlık Bakanlığı; https://www.zdravlje.gov.rs/ İlaç ve Tıbbi Cihaz Ajansı; https://www.alims.gov.rs/
Bazı inşaat malzemeleri	Kontrollü maddeler içeren veya bunlara dayanan ekipman denetimi	Çevre Koruma Bakanlığı; https://www.ekologija.gov.rs/node/24114
Canlı hayvan ve hayvansal ürünler	Hayvan sağlığı denetimi	Tarım, Ormancılık ve Su Yönetimi Bakanlığı Veterinerlik Müdürlüğü; https://www.vet.minpolj.gov.rs/uputstva-i-zahtevi-za-izdavanje-resenja/
Taze meyve ve sebzeler	Bitki sağlığı denetimi	Tarım, Ormancılık ve Su Yönetimi Bakanlığı Bitki Koruma Müdürlüğü; https://uzb.minpolj.gov.rs/
Silah	Güvenlik denetimi	İç ve Dış Ticaret Bakanlığı; https://must.gov.rs/
Tehlikeli kimyasal maddeler	Tehlikeli kimyasalların alım satım faaliyetini yürütmek için lisans	Çevre Koruma Bakanlığı; https://www.ekologija.gov.rs/
Atıklar	İthalat, ihracat veya transit geçiş izni	Çevre Koruma Bakanlığı; https://www.ekologija.gov.rs/
Koruma altındaki bitki ve hayvan yabancı türler, bunların parça ve türevleri	-	Çevre Koruma Bakanlığı; https://www.ekologija.gov.rs/
Kültür, sanat ve tarih için özel öneme sahip kültürel mallar	-	Kültür Bakanlığı; https://www.kultura.gov.rs/

Öte yandan, Sırbistan Gıda Güvenliği Kanunu uyarınca, gıda güvenliği ile ilgili yetkiler Sağlık Bakanlığı (sihhi teftiş/sanitary inspection) ile Tarım, Ormancılık ve Su Yönetimi Bakanlığı (bitki sağlığı denetimi, veteriner muayenesi ve zirai muayene/phytosanitary inspection, veterinary inspection and agricultural inspection) arasında paylaştırılmıştır.

İthalat ve transit için Tarım, Ormancılık ve Su Yönetimi Bakanlığı tarafından hayvansal kökenli gıdalar için sınırda veteriner muayenesi; bitkisel kökenli gıdalar için bitki sağlığı denetimi; karma gıdalar için ise sınırda veterinerlik muayenesi ve bitki sağlığı denetimi yapılmaktadır.

Buna ilaveten, Sağlık Bakanlığının ise sağlık denetimi (sanitary inspection) kapsamında; yeni gıdalar (daha önce insan tüketiminde kullanılmayan gıda veya gıda bileşenleri), diyet ürünleri, bebek gıdaları, katkı maddeleri, insan tüketimine yönelik tuz, enzim, hayvansal olmayan gıda müstahzarları ve içme suyu da dahil olmak üzere birçok gıdayı denetleme yetkisi bulunmaktadır. Sağlık Bakanlığı ayrıca, ilaçlar ve sağlık malzemeleri ile oyuncakların ürün güvenliği denetimlerinden de sorumlu Bakanlıktır. Bu iki denetim, ithalat aşamasında yapılmakla birlikte ürün piyasada iken de ek denetimler yapılabilmektedir.

Bununla birlikte, ürün güvenliği denetimleri alanında karşılaşılan en önemli sorun ise gıda ve tarım ürünleri denetimlerinde yukarıda bahsi geçen iki kurum arasındaki yetki karmaşasıdır. Her iki Bakanlığın da ithalat aşamasında aynı firmalara aynı kapsamlı denetimlerde buldukları durumlarla karşılaşılmaktadır.

Sırbistan'da piyasa gözetiminden sorumlu kurum ise İç ve Dış Ticaret Bakanlığıdır. Tarım ve gıda ürünleri dışında kalan ürünlerin denetimi anılan Bakanlık tarafından yapılmakta olup tarım ve gıda dışında kalan ürünlerin denetimleri ise ürün piyasada iken yapılmaktadır. Öte yandan, herhangi bir ürünün, ürün güvenliği denetiminden sorumlu olan Bakanlığın, Sırbistan Maliye Bakanlığı Gümrük İdaresine başvurarak, bu ürünün sınırda denetiminin yapılmasını istediği durumlarda ithalat aşamasında da denetim yapılabilmektedir. Veteriner sağlık kontrolü veya bitki sağlığı denetiminin yapılabildiği sınır kapıları Sırbistan Gümrük İdaresi tarafından belirlenmiş (<https://www.carina.rs/en/passengers/hpcp.html>) olup bu kapsamdaki ürünlerin diğer kapılardan geçiş işlemleri gerçekleştirilememektedir.

Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme

Sırbistan, büyük ölçüde AB ile uyumlu işaretleme ve etiketleme düzenlemesine sahiptir. Ancak ihracatçıların, yerel pazara sunulacak herhangi bir ürünü göndermeden önce gerekli şartları teyit etmelerinde fayda görülmektedir.

Sırbistan'a yapılan tüm ihracatlarda ürünün adı, üreticinin veya ithalatçının tam adresi, menşe ülke, net miktar/ağırlık/hacim, içerikler, depolama şekli (nakliye, bakım kullanımı) ve ilgili tüketici uyarıları bilgileri yer almalıdır. Teknik açıdan daha karmaşık olan ürünlerde ise kullanım talimatı, üreticinin özellikleri, yetkili bakım ofislerinin bir listesi, garanti bilgileri de dahil etmelidir. Tüm bilgiler Sırpça olmalı ve gümrük işlemleri yapılmadan önce her ürüne eklenmelidir.

Bununla birlikte, Sırbistan'ın AB üyesi olmaması nedeniyle CE işareti zorunluluğu bulunmamaktadır. Ancak, Sırbistan'ın teknik düzenlemelere ilişkin mevzuatı uyarınca bazı sanayi ürünlerin ilgili düzenlemelere uygun olarak üretilmesi ve Sırbistan uygunluk işaretinin (<https://tehnis.privreda.gov.rs/en/Technical-Regulations/SerbianMarkOfConformity.html>) söz konusu ürünlerde yer alması zorunludur. Bu süreçte, Sırbistan Ticaret ve Sanayi Odası tarafından hazırlanan uygunluk değerlendirme işaretinin gerekli olup olmadığına yönelik anketten (<https://aplikacije.pks.rs/Aplikacije/CEznak.aspx>) de yararlanılabilir.

Tarım ürünleri için “Rulebook on Declaration, Labeling and Marketing of Food” düzenlemesine göre özel etiketleme şartları geçerlidir (RS Resmi Gazete No. 19/2017, 16/2018, 17/2020, 118/2020, 17/2022, 23/2022 ve 30/2022, <https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik-o-deklarisanju-oznacavanju-i-reklamiranju-hrane.html>). Bu Yönetmeliğe göre hem perakende hem de toplu paketlenmiş gıdalarda bir etiket bulunmalı ve son kullanma tarihi, gıda katkı maddelerinin türü ve içeriği, eklenen vitaminlerin, minerallerin ve ürünün zenginleştirilmesi için eklenen diğer bileşenlerin türü ve içeriği, besin değeri bilgilerini içermelidir.

Ayrıca, kimyasal ve belirli bazı ürünler için “Rules on the Classification, Packaging, Labelling and Advertising of a Chemical and Certain Product in Accordance with the Globally Harmonized UN Classification and Marking System” düzenlemesine göre özel etiketleme şartları geçerlidir (RS Resmi Gazete No. 105/2013, 52/2017 ve 21/2019, <https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik-klasifikaciji-pakovanju-obelezavanju-o-glasavanju-hemikalije-odredjenoq-proizvoda.html>).

Teknik Engeller

Piyasaya arz edilen tüm ürünlerin güvenli ve kaliteli olmasını sağlamak ülkelerin en temel öncelikleri arasındadır. Bu amaçla, ürünlerin uyması gereken teknik kriterler (standartlar ve teknik düzenlemeler) ile ürünlerin bu kriterlere uygun üretildiğini belgeleyen uygunluk değerlendirmesi işlemlerine günümüzde daha fazla başvurulmaktadır. Standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi prosedürleri, sınai, ekonomik ve ticari gelişmeye katkıda bulunan, insan can ve mal güvenliğini korumayı amaçlayan, modern ekonominin ve standardizasyon sisteminin temel taşlarıdır.

Bununla birlikte, standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi işlemleri çoğu zaman insan sağlığı ve güvenliği gibi meşru amaçların ötesinde ticarete teknik engeller olarak adlandırılan ve uluslararası ticaretin serbest akışını olumsuz etkileyen engellere yol açmaktadır. Uluslararası kabul görmüş standartlardan farklı teknik kriterler belirlenmesi ve gerektiğinden katı test ve belgelendirme işlemlerinin zorunlu kılınması bu alandaki en önemli sorunlardır. Şeffaf bir şekilde kabul edilmeyen ve uygulanmayan bu düzenlemeler ihracatçı firmalar açısından ek külfet ve maliyetlere de yol açmakta ve rekabet edebilirliklerini güçleştirmektedir. İhracatta karşılaştığımız ticarete teknik engellerin önlenmesi, sürdürülebilir ihracat artışının sağlanması açısından da önemlidir.

Bu kapsamda, T.C. Ticaret Bakanlığı Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü internet sayfasında konu ile ilgili ayrıntılı bilgi mevcuttur (<https://teknikengel.gov.tr/>). Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesi, ihracatçılarımızın ticarete teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede; ihracata konu ülkenin ticarete teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ihtiyaç duyulan ülke mevzuat ve uygulamaları hakkında ilave bilgiler Bakanlığımızdan talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan ticarete teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik suretiyle ilgilenilen ülke ve ürün gruplarına ilişkin taslak düzenlemeler e-posta ile günlük olarak gönderilmektedir. Ayrıca, firmalarımız ihracatlarını olumsuz etkileyebilecek diğer ülke düzenlemelerini taslak aşamasında öğrenip yorum yapabilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik ücretsizdir.

Sırbistan henüz Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesi olmamakla birlikte, Sırbistan Ekonomi Bakanlığı nezdinde bir “DTÖ Ticarette Teknik Engeller Bildirim Noktası” hayata geçirilmiş olup, (tbinfo@privreda.gov.rs) adresinden bu birim ile iletişime geçilebilmektedir.

Öte yandan, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu tarafından Sırbistan’da uluslararası ticarette uygulanan mevzuat ve usul açısından engeller ve tavsiyelere ilişkin bir çalışma yapılmış olup, sözkonusu çalışmaya (https://unece.org/sites/default/files/2021-06/ECE-TRADE-460_0.pdf) linkinden ulaşılabilir.

Sözkonusu çalışma sonuçlarına göre Sırbistan’da mevzuat ve usul açısından en önemli engeller aşağıda sıralanmıştır:

- Uygulanabilir kurallar ve prosedürler konusunda netlik eksikliği,
- Karmaşık belge gereksinimleri,
- Ağır işleyen denetim/inceleme prosedürleri,
- Bölgesel işbirliğindeki eksiklikler,
- Ulusal kalite altyapısı sistemindeki kapasite eksiklikleri.

2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ

Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

Sırbistan'da fikri mülkiyet haklarının korunmasına dair mevcut düzenlemelerin çoğu 2009 yılında yürürlüğe girmiştir ve uluslararası sözleşmeler ile AB standartlarına uygundur. Bahsi geçen düzenlemeler; edebi, bilimsel ve sanatsal eserleri, ticari faaliyetlerde kullanılan isimler ve logolar, bilgisayar programları, icatlar vb. alanlarda yasal hakları düzenler. Fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik yasalar şunlardır:

- Telif ve Benzeri Haklar Kanunu
- Entegre Devre Topografyalarının Korunması Hakkında Kanun
- Patent Kanunu
- Ticari Markalar Kanunu
- Endüstriyel Tasarımın Korunması Hakkında Kanun
- Coğrafi İşaretler Kanunu
- Fikri Mülkiyet Haklarının Etkin Korunması için Özel Güçler Kanunu

Sırbistan tarafından fikri mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin onaylanan en önemli uluslararası düzenlemeler Bern Sözleşmesi, Paris Sözleşmesi, Avrupa Patent Sözleşmesi, Madrid ve Nice Düzenlemeleridir. Sırbistan'da bu alanda yetkili idare ise Sırbistan Fikri Mülkiyet Ofisi olup sözkonusu Ofis'in web sitesinde (<http://www.zis.gov.rs/home.59.html>) başvuru usulleri, kapsam dışı konular vb. hakkında bilgi yer almaktadır.

Sırbistan'da patent sahibinin talebi üzerine, tarifede belirlenen ücretin ödenmesi kaydıyla Sırbistan Fikri Mülkiyet Ofisi tarafından patent korunabilmekte olup patent tescil koruma süresi 20 yıldır. Bu süre marka tescili için 10 yıl, endüstriyel tasarımlar için 25 yıldır. Fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik mevzuat hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olmayan başvuru sahiplerinin patent ajansları veya lisanslı patent avukatlarından yardım alması tavsiye edilmektedir.

Dağıtım Kanalları

Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında Sırbistan'daki perakende sektörünün halen parçalı ve gelişme aşamasında olduğu görülmektedir. Nüfusun yaklaşık %35'inin yaşadığı Belgrad, Novi Sad ve Niş ile diğer şehirler arasındaki gelişmişlik ve gelir düzeyinde önemli farklılık dikkat çekmektedir. Ayrıca, diğer şehirlerden farklı olarak Belgrad lüks alışveriş merkezlerine, prestijli hiper ve süpermarketlere sahiptir.

Perakende sektöründe büyük marketler, özellikle yabancı sermayenin girişiyle birlikte yaygınlaşmıştır. Perakende sektörünün %80'i yabancı perakende zincirlerinden oluşmakta olup Belçikalı Delhaize grubu (Maxi, Mega Maxi, Tempo ve Shop&Go markaları) ile Slovenyalı Mercator grubu (Idea, Idea Organic, Roda, Mercator, Velpro markaları) sektördeki en büyük iki aktördür. Bunun yanı sıra Alman Metro ve Lidl markaları ile Yunan Super Vero markasının güçlü dağıtım ağları mevcuttur. Diğer taraftan, yerel perakende zincirleri olan DIS, Aman, Univerexport, Gomex, Aroma vb. markalar ise perakende sektörünün %20'sini oluşturmaktadır.

Sırbistan'da son yıllarda süpermarketlerin ve hipermarketlerin perakende sektöründeki payının artmış ve küçük marketlerin payının azalmış olmasına rağmen, geleneksel perakende satış mağazaları ile toptan dağıtım ağları halen önemli bir role sahiptir. Gıda sektöründe ise Sırbistan genelinde 20.000 ila 30.000 satış noktası olduğu bilinmektedir. Gıda dışı perakende dağıtım ağı açısından değerlendirildiğinde, Sırbistan'da alışveriş merkezlerinin sayısının halen sınırlı olduğu, bunun yanı sıra şehir dışındaki alışveriş merkezleri ile sokak mağazalarının da yer aldığı görülmektedir. Belgrad'ın en büyük alışveriş merkezleri arasında Usće, Delta City, Big Fashion, Beo Shopping Center, Rajiceva, BW Galerija, Ada Mall yer almaktadır. Ayrıca, Knez Mihailova Caddesi, Terazije Meydanı, Kralja Milana Caddesi, Kralja Aleksandra Bulvarı yoğunlukla sokak mağazalarının yer aldığı önemli alanlardır. Diğer taraftan, Novi Sad'da Promenada ve BIG; Niş'te Forum, Delta Planet, Stop Shop; Kragujevac'ta ise BIG alışveriş merkezi bulunmaktadır.

Sırbistan'da pazara giriş süresini kısaltmanın ve pazar payını arttırmanın en etkili yolu, büyük toptancılarla ya da yeterli büyüklükte dağıtım ağına sahip firmalarla işbirliği yapmak olarak görülmektedir. Bununla birlikte, Sırp firmaları yabancı firmalar ile iş ortaklığına (joint venture) da olumlu yaklaşmaktadır. Genellikle yabancı ortağın finansman, ekipman ve ürünü tedarik ettiği yerel firmaların da işgücü, depo, yerel tecrübe ve dağıtım ağını sağladığı iş modelleri uygulanabilmektedir. Ancak, sözkonusu firmaların seçimi hakkında detaylı araştırma yapılması, ilgili sektörde bulunan aktörler ile iyi ilişkiler kurularak doğru partnerin seçilmesi ve karşılıklı düzenlenecek sözleşmenin profesyonel yardım alınarak hazırlanması ileride doğabilecek ticari anlaşmazlıkların azaltılması veya önüne geçilmesi için önem arz etmektedir.

Diğer taraftan e-ticaret, Covid-19 pandemisi ile birlikte mal ve hizmetlerin satın alınması için popüler bir seçenek olmaya başlamıştır. 2020 yılında e-ticaretten elde edilen gelir 450 milyon Avro iken 2023 yılında ise e-ticaretten elde edilen gelirin 750 milyon Avro seviyesine ulaşmıştır. Dünyada e-ticaret gelirleri açısından ülkeler sıralandığında Sırbistan 93. sırada yer almaktadır. Statista tahminlerine göre 2024 yılında e-ticaret pazarının %21 oranında büyümesi ve elde edilen gelirin 911,6 milyon ABD doları seviyesine ulaşması beklenmektedir. Ayrıca yıllık ortalama %10,62 oranında büyüme ile 2028 yılı gelirin 1,26 milyar ABD doları seviyesine ulaşması beklenmektedir. Statista verisi uyarınca e-ticarette 2023 yılında elde edilen gelirler; hazır giyimde 214,8 milyon ABD doları, elektronik ve medyada 202,3 milyon dolar, oyuncak ve hobi ürünlerinde 77,84 milyon ABD doları, kişisel bakım ürünlerinde 69,15 milyon dolar, DIY ve yapı marketlerinde 47,64 milyon ABD dolarıdır.

Tüketici Tercihleri

Ülke genelindeki bölgesel gelişmişlik farklılıkları piyasadaki tüketici tercihlerini, satın alma alışkanlıklarını etkileyen temel unsurların başında gelmekte olup, şehirli nüfusun artması ile birlikte tüketici tercihleri de değişim göstermektedir. Öte yandan Sırbistan'daki ortalama ücretin, AB üyesi ülkelerin ortalamasından daha az olması, asgari ücretin de aynı şekilde çok düşük seyretmesi (401 avro) Sırp işgücünün başta Almanya, Avusturya ve İsviçre olmak üzere özellikle AB ülkelerine kaymasına sebep olmaktadır. Ülkeyi terk etmeyen Sırp ailelerde ise asgari yaşam standartlarını sağlamak için birden çok kişinin çalışması gerekliliği sözkonusu olmaktadır. Tüm bu faktörler satın alma kararları ile pazarlama tekniklerini etkilemektedir. Bununla birlikte eski Yugoslavya döneminden kalan alışkanlıklar nedeniyle tüketim

alışkanlıklarının değiştirilmesi hususunda muhafazakar bir yapılarının olduğu ve değişimin zaman aldığı gözlemlenmektedir.

Sırbistan’da nakit kullanımı hala büyük oranda baskın olmakla birlikte kredi kartı kullanımı gittikçe yaygınlaşmaktadır. Visa ve Mastercard ile anlaşma yapan perakende işletmelerinin sayısının artmasına paralel olarak, tüketiciler alışveriş merkezlerinde, süpermarketlerde, benzin istasyonlarında, restoranlarda ve tatil merkezlerinde banka kartlarını kullanma eğilimindedir.

Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

Pazara giriş stratejisi sektörden sektöre önemli farklılıklar göstermekle beraber, Sırbistan’a ihracat yapmak isteyen firmaların sözkonusu ülkeyi ziyaret ederek yerinde pazar araştırması yapmaları ve ithalatçılar/distribütörler vb. (potansiyel müşteriler) ile yüz yüze görüşerek ciddiyetlerini göstermeleri, özellikle Balkan coğrafyasında yer alan bir ülkede kurulması planlanan ticari ilişkiden istenen verimin alınması için oldukça faydalıdır.

Marka imajının önemli olduğu görsel ve yazılı basın ile sosyal medya, etkin bir tanıtım tekniği olarak kullanılmalıdır. Televizyon ve radyo reklamları, erişim sağladığı tüketici sayısı göz önünde bulundurulduğunda en etkin pazarlama faaliyetleridir. Bununla birlikte, Türk dizi ve filmlerinin yoğun olarak izlendiği ülkelerden birisi olan Sırbistan’da ürün yerleştirme tekniği ile Türk ürünlerinin reklamlarının yapılmasının etkili bir tanıtım faaliyeti olacağı düşünülmektedir. Diğer taraftan, billboard reklamları ile sosyal medyanın (özellikle Facebook ve Instagram) kullanımı da etkili tanıtım yöntemleridir.

Kamu İhaleleri

1 Temmuz 2020 itibarıyla yürürlüğe giren Kamu İhale Kanunu ile Avrupa Parlamentosu ve Konseyi’nin direktiflerine uygun olarak kamu fonlarının etkin kullanımının, şeffaflığının ve kamu kontrolünün sağlanması amaçlanmıştır. Sözkonusu Kanun ile kamu alım süreçlerini/prosedürlerini belirlemek üzere Kamu Alımları Ofisi kurularak bu Ofis’in görevleri belirlenmiş, ayrıca en düşük teklif veya fiyat-kalite oranının en iyi teklif olarak kabul edilmesinin yanı sıra 26 Ekim 2023 tarihinde yapılan değişiklik ile kalite veya çevre etki değerlendirmesi en iyi olan teklifin de kabul edilmesi kuralı getirilmiştir. Ayrıca, sözkonusu Kanun ile kamu ihalelerinin duyurulması ve başvuruların kabul edilmesi için oluşturulan Kamu Alımları Portalı’nın yasal altyapısı oluşturulmuştur.

Sırbistan Ulusal Meclisi tarafından kabul edilen Kamu İhale Kanunu’na (<https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-javnim-nabavkama.html>) linkinden, Kanun’un uygulanmasına ilişkin ikincil mevzuatlara ise (<https://www.ujn.gov.rs/en/legislation/by-laws/>) linkinden erişmek mümkündür.

Kamu ihale ilanları ise “Kamu Alımları Portalı”ndan (<https://jnportal.ujn.gov.rs/DashboardFrm.aspx>) takip edilebilir. Ayrıca, Kamu İhale Kanunu kapsamında yer almayan ihaleler için ise ihalenin yararlanıcısı ya da finansörü olan ilgili Bakanlığın (Kamu Yatırımları Bakanlığı, Ulaştırma, İnşaat ve Altyapı Bakanlığı, Madencilik ve Enerji Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı vb.) resmi internet sitesinden takip edilmelidir. Sırbistan’da faaliyet gösteren Bakanlıkların iletişim bilgileri

Sırbistan Hükümetinin (<https://www.srbija.gov.rs/tekst/en/34128/serbian-government-directory.php>) web sayfasında yer almaktadır. Ayrıca, sözkonusu Bakanlıkların İngilizce resmi internet siteleri bulunmakla birlikte genel itibarıyla yerel dildeki resmi internet siteleri daha kapsamlı ve güncel bilgi içermektedir. Bu nedenle, Sırpça resmi internet sitelerinin takip edilmesi faydalı olacaktır.

Öte yandan Avrupa Komisyonunun raporlarında; Sırbistan’da kamu ihalelerine ilişkin önemli gelişmeler kaydedilmiş olmasına rağmen halen direktiflere uyum sağlanması gereken alanlar olduğu vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, Sırbistan Yabancı Yatırımcılar Konseyi (Foreign Investors Council-FIC) tarafından Sırbistan’daki mevcut iş ortamını değerlendirerek iş ortamının geliştirilmesi amacıyla çeşitli tavsiyeler içeren ve Hükümete de sunulan “Beyaz Kitap-White Book” adlı çalışmada; Sırbistan’da ihale başına ortalama teklif sayısının 2,5 ve yabancılar ile imzalanan sözleşmelerin oranının %1 seviyesinde olduğu, Kamu İhale Kanunu kapsamında yer almayan kamu alımlarının yaklaşık 4,4 milyar Avro seviyesine (%27,69) ulaştığı, bununla birlikte Kanun kapsamında yer almayan hükümetlerarası anlaşmaların eşitlik, şeffaflık, ayrımcılık yasağı ilkelerine aykırılık teşkil ettiği bildirilmektedir.

3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER

Tarım ve Hayvancılık

Sırbistan'da iklim ve coğrafi koşulların elverişli olması ürün çeşitliliğini arttırmış ve tarımsal üretimin ülke ekonomisinde önemli bir yere sahip olmasını sağlamıştır. Ülkenin yaklaşık 5,2 milyon hektarlık tarımsal arazisinin yaklaşık %65'i (3,4 milyon hektar) ekilebilir durumdadır. Tarım sektörünün yoğunlaştığı bölge ülkenin kuzeyinde yer alan Vojvodina bölgesidir. Bağcılık, sofralık üzüm ve şaraplık üzüm üretimi ise tüm ülkeye yayılmıştır. Ahududu üretimi ise Arilje bölgesinde yoğunlaşmaktadır.

Sırbistan'da önemli ölçüde mısır, buğday, şeker pancarı, ayçiçeği, patates, arpa, soya, biber ve lahana üretimi ile erik, elma, üzüm, böğürtlen, yaban mersini, ahududu gibi kırmızı orman meyveleri yetiştiriciliği yapılmaktadır. Yıllık 116.093 ton ahududu üretimiyle Sırbistan, Rusya ve Meksika'dan sonra dünyanın en büyük 3. ahududu üreticisidir.

Bununla beraber hayvancılık sektörüne bakıldığında ise, ülkede 2022 yılı sonunda toplam 800 bin büyükbaş, 2,6 milyon domuz, 1,9 milyon küçükbaş ve 14,8 milyon kümes hayvanı bulunmaktadır. Hayvancılık sektörünün de gelişmiş olması nedeniyle, ülkede önemli ölçüde et ve süt ürünleri (yılda yaklaşık 79 bin ton dana eti, 299 bin ton domuz eti, 31 bin ton koyun eti, 116 bin ton kümes hayvanı eti ve 1,5 milyar litre süt) üretimi de gerçekleştirilmektedir.

Tarım ve gıda işleme, Sırbistan'ın dış ticaret fazlası verdiği ve ülke ekonomisine katkı sağlayan önemli bir sektördür. Sırbistan'ın milli gelirinin %9,2'sini oluşturan mahsul üretimi ve gıda endüstrisinde 19.000'den fazla gıda işletmesi (şahıs şirketleri dahil) faaliyet göstermekte olup bunların yaklaşık %90'u mikro, küçük ve orta ölçekli girişimlerdir. Ayrıca, sözkonusu sektör yaklaşık 120.000 kişiye istihdam sağlamaktadır. Tarım ve gıda ürünleri ihracatı 2022 yılında yaklaşık 4,8 milyar avro olarak gerçekleşmiş olup Sırbistan'ın ihracatının %17,3'ünü oluşturmaktadır.

Tarım ve gıda endüstrisinde Sırbistan'ın en büyük ticaret ortağı AB'dir. Tarım ve gıda ürünleri ihracatının yaklaşık %48'i, ithalatının da %70'i AB ülkeleri ile yapılmaktadır. Bu sektördeki ikinci ticaret partneri ise CEFTA ülkeleri olup, ihracatın %28'i, ithalatın ise %9'u bu ülkelere yapılmaktadır. AB ve CEFTA ülkeleri ile ciddi düzeydeki dış ticaret, bu ülkeler ile belirli gıda ürünleri hariç gümrük vergilerinin kaldırılmış olmasından ve Sırbistan gıda ve perakende sektöründeki AB menşeli yatırımcı sayısının yoğunluğundan kaynaklanmaktadır.

Sırbistan'da tarım sektörü, verimlilik ve üretim artışı bakımından potansiyel arz etmektedir. Sırbistan, tarımsal bakımdan olağanüstü doğal kaynaklara ve eski Yugoslavya zamanına dayanan köklü bir geleneksel üretim geçmişiye sahip olmasına rağmen, sektör hala modern teknolojiden yoksundur. Tarımsal üretimin modernize edilmesi durumunda oldukça önemli bir potansiyel oluşturacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda özellikle gıda işleme endüstrisi (hayvan yetiştiriciliği-et ve süt ürünleri entegre tesisi, meyve-sebze işleme, maden suyu ve meyve suyu vb.) önemli bir potansiyel teşkil etmekte olup Sırbistan Hükümeti tarafından yabancı yatırımcı çekilmesi amacıyla sözkonusu sektöre yatırım teşvik paketi sunulmaktadır. Nitekim gıda endüstrisinde hem bölgesel hem de uluslararası alanda bilinirliği olan markaların

yatırımları (gıda işleme sektöründe PepsiCo ve Nestle; içecek endüstrisinde Coca-Cola, Heineken ve Carlsberg, Rauch) bulunmaktadır.

Bununla birlikte, Sırbistan'ın AB ile imzalamış olduğu İstikrar ve Ortaklık Anlaşması ile Türkiye, Rusya, EFTA ülkeleri, CEFTA ülkeleri, Belarus, Kazakistan ve Çin ile imzalanmış olan Serbest Ticaret Anlaşmaları, sözkonusu sektörün ihracat potansiyelini arttırmaktadır (Çin Devlet Başkanı Şi Cinping'in basına yaptığı açıklama uyarınca; Çin ile imzalanan Serbest Ticaret Anlaşmasını 1 Temmuz 2024 tarihinde yürürlüğe girmesi beklenmektedir).

Tarım endüstrisinin gelişmesi için Sırbistan hükümeti çeşitli yardım ve teşvik paketleri hazırlamaktadır. Bunlardan en önemlileri AB'nin ortak tarım politikasına uyum sağlamak amacıyla sunulan IPA fonları, Dünya Bankası tarafından sunulan hibe ve krediler, Tarım, Ormanlık ve Su Yönetimi Bakanlığı ile Vojvodina özerk bölgesi tarafından sunulan teşviklerdir. Sırbistan çiftçileri yeni makine ve ekipman alımı, tesislerin inşası, yenilenmesi veya genişletilmesi konularında desteklemekte olup bu kapsamdaki öncelikli sektörler et, süt, meyve, sebze, yumurta, üzüm ve diğer tarım ürünleridir.

Bu kapsamda, tarım endüstrisinin ülke ekonomisindeki önemli yeri dikkate alındığında tarım makinası, sulama ekipmanı, soğuk hava deposu, dondurma ekipmanı, işleme ve paketleme ekipmanı gibi araç ve gereçler açısından ülkemiz ihracatçılarına önemli fırsatlar sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Sanayi

Doksanlı yılların başından itibaren bölgede yaşanan savaşlar, uluslararası yaptırımlar ve ekonomik kargaşa nedeniyle Sırbistan sanayisi ağır zarara uğramış, birçok üretim tesisi atıl durumda kalmış ve sanayi üretiminde ciddi bir daralma yaşanmıştır. 2009 yılında AB'ye yapılan tam üyelik başvurusunun ardından ise AB ile bütünleşmeyi hedefleyen kararlı bir ekonomik programın uygulanması ile sanayi tekrar toparlanmaya başlamıştır.

Sırbistan'da küresel pandemi ile üretim süreçlerinde ve tedarik zincirlerinde kesintiler yaşanmış olmakla birlikte pandeminin etkisinin azalmaya başlamasıyla imalat sanayi de hızlı bir toparlanma sürecine girmiştir. 2021 yılında %7,7 büyüyen Sırbistan ekonomisinde imalat sanayi üretimi %5,6 oranında artış göstermiştir. Ancak, Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle ortaya çıkan küresel belirsizler ve artan girdi maliyetleri Sırbistan ekonomisini de etkilemiş olup 2022 yılında ekonomi %2,5 oranında büyümüş, imalat sanayi üretimi de %1,7 oranında artış göstermiştir. Sözkonusu belirsizliğin devam etmesi ve artan enerji fiyatları ekonominin 2023 yılında %2,3 oranında büyümesine neden olmuştur. 2024 yılında ise uluslararası finans kuruluşları ekonomide bir miktar toparlanma beklemekte olup Dünya Bankası ve IMF, 2024 yılı büyüme tahminini %3,5 olarak açıklamıştır.

Sırbistan'ın 2022 yılı gayri safi katma değerinin %20'sini imalat sanayi oluşturmakta olup Sırbistan Hükümeti, imalat sektörünün geliştirilmesi için Sırbistan ekonomisini ileri seviyeye taşıyacak katma değerli imalata yönelik yatırımları teşvik etmekte ve yenilikçi Ar-Ge çalışmalarını desteklemek üzere hibeler ve kapsamlı destek enstrümanları sağlamaktadır. Ayrıca Sırbistan, büyük ana sanayi üreticileri AB'de bulunan birçok sektör için, yan sanayi veya orijinal parça üretimi yapan yatırımları da çekmektedir. Sırbistan ekonomisinin en güçlü imalat

sektörleri; otomotiv, metal sanayi, makine, kimya, elektronik, savunma, mobilya, gıda işleme ve ilaçtır.

Doğrudan yabancı yatırımların %19'unu oluşturan otomotiv sektörü 98.000'den fazla kişiye istihdam sağlayan önemli imalat sektörlerinden birisidir. Otomotiv sektörü Sırbistan'da üretim anlamında ciddi gelişen bir sektördür. FCA (Fiat Chrysler Automobile) ile Fransız PCA Grup'un birleşmesiyle oluşan Stellantis şirketi 2024 yılından itibaren Sırbistan'da elektrikli otomobil üretimine başlayacaktır.

2008 yılında Fiat'ın Kragujevac'taki yatırımıyla birlikte Fiat'ın Tier 1 tedarikçileri ile Sırbistan'ın maliyet avantajı, lojistik konumu ve devlet teşviklerinden istifade etmek isteyen diğer OEM, Tier 1 ve Tier 2 tedarikçileri de Sırbistan'a yatırım yapmaya karar vermiştir. Sırbistan'da araç üretimi yalnızca Stellantis tarafından gerçekleştirilmekle birlikte Sırp otomotiv endüstrisi neredeyse tüm Avrupalı ve bazı Asyalı otomotiv üreticilerine doğrudan tedarik sağlamaktadır. Sektörde genel olarak gövde ve motor parçaları, hortum, kablo, koltuk, silecek gibi parça ve bileşenler (Leoni, Agena, Novares, BMTS Technology, Le Belier, Yura, Mei Ta, Magneti Marelli, Gruppo, Proma and Sigit), lastikler (Continental, Michelin, Cooper Tires, Toyo Tires, Linglong Tire) ile elektronik aksamlar (Johnson Electric, ZF Friedrichshafen, Bosch, Brose, Grah Automotive) üretilmektedir. Bunun yanı sıra ülkede IMI, Continental, Bosch, ZF Friedrichshafen, Rivian şirketlerinin Ar-Ge merkezleri bulunmaktadır.

Sırbistan'ın yüksek teknolojiye yönelik teşvikleriyle birlikte; elektrikli araç bataryası, elektrikli motor, turbo motor, radar ve optik sensör ile konvertör üretimine yönelik yabancı yatırımcıların ilgisi artmıştır. Elektrikli araçların üretiminin artmasıyla önümüzdeki dönemde şarj istasyonu ihtiyacının da artması beklenmekte olup bu durumun ülkemiz ihracatçıları için önemli fırsatlar sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Hizmetler

Bilgi ve İletişim Teknolojileri/Telekomünikasyon:

Sırbistan'da bilişim sektörünün gelişimine kamu ve özel sektör nezdinde oldukça önem verilmekte ve bilişim ekosistemi, bilişim güvenliği, akıllı uzmanlaşma, yapay zeka geliştirme vb. konularda yayımlanan strateji belgelerinde belirtilen hususlar çerçevesinde Sırbistan'ın Avrupa'da gelişmekte olan bir teknoloji merkezi haline gelmesi hedeflenmektedir. Microsoft, Oracle, Google, Hewlett Packard, SAP, IBM, Siemens, Intel, Cisco gibi sektörde kilit rol oynayan uluslararası firmaların Sırbistan'da yazılım geliştirme merkezlerini kurmuş olmalarının yanı sıra yerel Nordeus, Seven Bridges, Eipix, 3Lateral, FishingBooker, Strawberry Energy gibi firmalar da uluslararası bilinirlik kazanmıştır.

Destekleyici yasal çerçeve, inovasyon ve teknolojik gelişimi hedefleyen kamu girişimleri, finansal avantajlar ile dijital altyapı; yazılım ve bilişim hizmetlerini en hızlı büyüyen sektör haline getirmiştir. Sırbistan'ın bilgi ve iletişim teknolojileri sektörü ihracatçı çelik, otomotiv ve tarım sektörlerinden sonra en büyük 4. ihracat kalemi olup sektör ihracatı 2023 yılında 3,4 milyar avroyu aşmış ve yaklaşık 2,6 milyar avro fazla vermiştir. Aynı zamanda bilgi ve iletişim teknolojileri sektörü GSYİH'ye %10 oranında katkı sağlamaktadır. Sektörde yazılım geliştirme, bulut teknolojisi, yapay zeka ve nesnelerin interneti, blokzincir, akıllı şehirler, siber güvenlik, oyun teknolojileri öne çıkmakta ve fırsatlar barındırmaktadır.

Sırp teknoloji şirketleri, tarımdan enerjiye kadar çeşitli sektörler için yazılımlar geliştirmenin yanı sıra uber benzeri araç takip ve bulut uygulamaları, çevrimiçi oyunlar ve testler geliştirmekte, ayrıca çağrı merkezleri ve müşteri yardım hatları da oluşturmaktadır. Pek çok firmanın Batı Avrupa'ya başarılı bir şekilde taşınması veya yabancı firmalar tarafından satın alınmak üzere kendilerini pazarlaması ile startup ekosistemi gelişmiş olup Sırbistan Hükümetince de bu kapsamdaki yeni yatırımlar desteklenmektedir.

Sırbistan'da akıllı şehir altyapısı henüz başlangıç aşamasında olmakla birlikte hızlı bir gelişim göstermektedir. Belgrad, Novi Sad, Niş, Pančevo şehirleri park ücretlerinin mobil ödenmesi, otobüs takibi, interaktif harita ile hava kalitesi, sıcaklık ve nemin takibi gibi uygulamalarla bu alanda gelişim göstermeye başlamıştır. Sırbistan Hükümetince yeni yazılım çözümleri ve ekipmanların alımı için ihaleler açılmaktadır.

2020 yılında Startup Genome'un hazırladığı rapora göre Belgrad ve Novi Sad gelişmekte olan ekosistemler sıralamasında ilk 10 içerisinde yer almaktadır. Ayrıca Sırbistan blokzincir geliştiricileri için dünyada ilk beş arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, Sırbistan Hükümeti blokzincir teknolojisini sağlık, şehir planlama ve diğer alanlarda da uygulamayı planlamaktadır. Oyun sektörü Sırbistan'da en hızlı büyüyen bilgi teknolojileri sektörüdür. Ülkede 140'dan fazla stüdyonun bulunduğu ve 2.500'ün üzerinde profesyonelin istihdam edildiği; bununla birlikte 51 oyunun geliştirildiği ve 94 geliştirilme aşamasında oyun bulunduğu bilinmektedir.

Teknolojik gelişmelerle birlikte dünya genelinde tüketici alışkanlıklarının değişmeye başlaması ve özellikle pandemi koşullarının da etkisiyle e-ticaret popüler bir seçenek olmaya başlamıştır. 2020 yılında e-ticaretten elde edilen gelir 450 milyon avro iken 2023 yılında ise e-ticaretten elde edilen gelirin 750 milyon avro seviyesine ulaşmıştır. Dünyada e-ticaret gelirleri açısından ülkeler sıralandığında Sırbistan 93. sırada yer almaktadır. Statista tahminlerine göre 2024 yılında e-ticaret pazarının %21 oranında büyümesi ve elde edilen gelirin 911,6 milyar ABD doları seviyesine ulaşması beklenmektedir. Ayrıca, yıllık ortalama %10,62 oranında büyüme ile 2028 yılı gelirin 1,26 milyar ABD doları seviyesine ulaşması beklenmektedir. Statista verisi uyarınca e-ticarette 2023 yılında elde edilen gelirler; hazır giyimde 214,8 milyar ABD doları, elektronik ve medyada 202,3 milyar dolar, oyuncak ve hobi ürünlerinde 77,84 milyar ABD doları, kişisel bakım ürünlerinde 69,15 milyar dolar, DIY ve yapı marketlerinde 47,64 milyar ABD dolarıdır.

Siber güvenlik ise kamu eşgüdümü ve koordinasyonunda gelişmektedir. Bu kapsamda, Bilgi Güvenliği Ofisi kurulmuş, Bilgi Toplumu ve Bilgi Güvenliği Geliştirme Stratejisi yayımlanmıştır. 2023 yılında Sırbistan'da bazı kamu kurumlarına yönelik gerçekleştirilen siber saldırılar neticesinde bu alandaki yatırımlarda artış beklenmektedir.

Kamu, özel sektör ve yabancı ülkeler ile işbirliği içerisinde gelişim göstermekte olan yapay zeka alanında, 2020-2025 dönemini kapsayan Yapay Zeka Geliştirme Stratejisi ve Etik Kılavuzu yayımlanmış olup yapay zeka ile; ekonomik büyümeye temel katkı sunulması, veri güvenliği, şeffaflık, mesleklerin yerini alma, eğitim sisteminde değişiklik ihtiyacı konuları ele alınmıştır. Ayrıca yapay zeka alanında önümüzdeki 2 yıl içerisinde 100 milyar avroluk yatırımın yapılması hedeflenmektedir.

Bu çerçevede yazılım ve bilişim sektöründe; özellikle yukarıda belirtilen alanlar bazında ülkemiz ihracatçıları açısından fırsatlar barındırdığı değerlendirilmektedir. Ayrıca Sırbistan Hükümetinin sektörler arası dijitalleşmeye odaklanmasıyla birlikte özellikle enerji, sağlık ve tarım sektörlerinde dijital dönüşüme ve takibe yönelik yazılımların önem kazanacağı düşünülmektedir.

Müteahhitlik:

Son yıllarda kaydadeğer bir büyüme sergileyen inşaat sektörü, artan enflasyona rağmen milli gelire katkı sunan önemli sektörlerden birisidir. Sözkonusu büyüme; Dünya Bankası, Avrupa Birliği fonları ile Çinli şirketlerin finansman imkanlarıyla gerçekleştirilen, başta karayolu ve demiryolu projeleri olmak üzere altyapı yatırımlarından kaynaklanmaktadır.

Sırbistan hükümetince 2025 yılına kadar hayata geçirilecek yatırım planı kapsamında toplam 14 milyar avroluk bütçenin 9 milyar avrosunun altyapı projelerine (5 milyar avro karayolu projelerine; 3,5 milyar avro demiryolu ve raylı sistem projelerine; 274 milyon avro su taşımacılığı projelerine) harcanması planlanmaktadır. Bununla birlikte, "Geleceğe Atılım - Sırbistan EXPO 2027 Programı" kapsamında 17,8 milyar avro bedelindeki bütçenin belirli bir bölümü de altyapı ve üstyapı projeleri için tahsis edilecektir. Diğer taraftan, AB tarafından duyurusu yapılan Batı Balkanlar Büyüme Planı kapsamında, AB tarafından onaylanacak projeler için tüm Batı Balkan ülkelerine yönelik olarak 2 milyar avrosu hibe, 4 milyar avrosu kredi olacak şekilde fon tahsis edilecektir.

Sırbistan, Doğu Avrupa'daki stratejik konumu nedeniyle Batı Balkanlar'ın en önemli ulaşım üssü olarak kabul edilmektedir. Sırbistan, üç önemli Avrupa koridorunun kesişme noktasında yer almakta olup, bunlar Koridor 7 (Tuna nehri – Batı ve Orta Avrupa ülkelerini Güneydoğu ve Doğu Avrupa ülkeleriyle bağlayan su yolu), Koridor 10 (Uluslararası otopan ve demiryolu – Otopan Niş yakınlarında iki kola ayrılmakta olup bir kolu Selanik'e, diğer kolu ise Sofya üzerinden İstanbul'a uzanır.) ve Koridor 11 (Feribot ve karayolu – İtalya'nın Bari limanını Karadağ'ın Bar limanına ve akabinde Sırbistan üzerinden Romanya'nın Timisoara şehrinde bağlayacaktır, halihazırda proje devam etmektedir.)'dir. Sözkonusu Koridorlar, hem doğu ile batı arasındaki ulaşım ağının hızlı ve kolay bir şekilde sağlanması hem de bölgesel kalkınma açısından önemli projelerdir.

Sırbistan'da inşaat sektörü; bina inşaatı (konutlar, oteller, ofisler, lojistik merkezler vb.), altyapı ve sanayi tesisleri olmak üzere üç segment üzerinden ilerlemektedir. Genel olarak inşaat sektörü Covid-19 pandemisinden olumsuz etkilenmiş olup pazarda talebin azalması, tedarik zincirlerinde yaşanan aksamalar, idari izin süreçlerinin uzaması ve seyahat kısıtlamaları nedeniyle işgücünde yaşanan sorunlar bu duruma neden olmuştur. Pandeminin etkilerinin azaldığı 2021 yılı itibarıyla önemli bir ivme kazanan inşaat sektörü, bu defa Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle oluşan belirsizlik ortamı ve artan enflasyon ile faiz oranları nedeniyle, özellikle uzun vadeli projelerin olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Nitekim Sırbistan'da 2022 yılında gerçekleştirilen müteahhitlik projelerinin değeri, bir önceki yıla göre %11,8 oranında düşüş göstermiştir. Ancak, sözkonusu süreçte başta altyapı projeleri olmak üzere uzun vadeli yeni devlet ihaleleri açılmış ve açılmaya da devam etmesi beklenmektedir.

Konut inşaatı hem merkezde eski/tarihi yapıların renovasyonu hem de yeni inşaat projeleri olmak üzere gelişmeye başlayan ve büyük potansiyel taşıyan bir alandır. Özellikle düşük faizli

banka kredileri ile Rusya-Ukrayna savaşını müteakip Sırbistan'a göç eden nüfus nedeniyle artan konut ihtiyacı, konut inşaatlarında son yıllarda ciddi bir artışa neden olmuştur. Sovyet döneminden kalma toplu konut sisteminden modern yapılara yönelik yeni projelerin yanı sıra büyük siteler ve akıllı bina projelerine yoğun talep bulunmaktadır. Konut inşaatında Belgrad, Novi Sad, Niş ve Kragujevac şehirleri talebin yoğun olduğu bölgeler arasındadır. Bununla birlikte ülkenin en büyük bina inşaatı Sırbistan devletinin de ortak olduğu, finansmanı ve proje yönetimi Abu Dabi merkezli Eagle Hills firması tarafından sağlanan "Belgrade Waterfront" projesidir. Bununla birlikte, özellikle önemli turizm destinasyonu olan Kopaonik ve Zlatibor dağlarında da önemli sayıda otel projesi gerçekleştirilmektedir.

Sırbistan'ın Avrupa ile Asya arasında bir geçiş ülkesi konumunda olması ve Avrupa ülkelerine kıyasla düşük arazi ve işgücü maliyetleri nedeniyle Sırbistan'a imalat sektörleri ve lojistik merkezleri yönelmekte olup bu durum üretim tesisi ve depolama alanı inşaatlarına yönelik önemli bir potansiyel ortaya çıkarmaktadır.

Bina inşaatı haricinde Sırbistan'da inşaat sektörü özellikle otoyol, demiryolu, boru hatları ve elektrik iletim ağları özelinde altyapı projelerinde yoğunlaşmış olup inşaat sektörü genelinde altyapı projeleri %69'luk bir paya sahiptir. Halihazırda devam eden karayolu projeleri (Preljina-Pozega, Ruma-Sabac-Loznica, Kuzmin-Sremska Raca, Pojate-Preljina (Morava Corridor), Niş-Merdare vb.), demiryolu projeleri (Novi Sad-Subotica vb.) ve su projelerine (Bogojevo limanı renovasyonu vb.) ilaveten önümüzdeki dönemde Belgrad-Niş demiryolu hattının renovasyonu, Železnik-Karaburma tren hattı, Romanya'nın Timisoara şehrine bağlayacak otobanının, yeni Belgrad limanının vb. önemli projelerin gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

Sırbistan hükümeti son dönemde demiryolu ve raylı sistemlerin geliştirilmesi ve modernizasyonuna odaklanmış olup bu alanda mevcut ve geleceğe dönük kapsamlı bir yatırım projeksiyonu bulunmaktadır. Diğer taraftan, su ve atık yönetimi ile yenilenebilir enerji projeleri de Sırbistan'da ihtiyaç duyulan ve AB, Dünya Bankası vb. tarafından finanse edilen öncelikli konular arasındadır.

Sağlık:

Sırbistan'da sağlık sektörü iyileştirilmeye ve geliştirilmeye ihtiyaç duyulan bir sektördür. Ülkede ağırlıklı olarak devlet hastaneleri hizmet vermekle birlikte özel hastaneler de faaliyet göstermektedir. Sırbistan'da enstitüler dahil toplamda 333 sağlık merkezi bulunmakta olup bunlardan 159'u birinci basamak sağlık hizmeti, 40'ı genel hastane, 33'ü özel hastane ve 4'ü klinik merkezdir. Bunun yanı sıra başlıca özel hastaneler ise Medi Group, Acibadem Bel Medic, Euromedik Medical Centar'dır. Sağlık merkezlerinin toplam yatak kapasitesi 42.634 olup Sırbistan'ın sağlık hizmetlerine yönelik kamu harcamaları ise GSYİH'nın %8,7'si seviyesindedir (2020-Dünya Bankası verisi).

Son dönemde Sırbistan Hükümeti sağlık sisteminin geliştirilmesi ve modernize edilmesini teşvik etmeye başlamıştır. Bu kapsamda özellikle Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların finansman desteği ile sağlık sistemi gözden geçirilmekte olup bu süreçte medikal cihazlar da yenilenmektedir. Sırbistan'da medikal ekipman ve cihazların üretimi, ağırlıklı olarak bandaj ve enjektör gibi düşük teknoloji ürünlerin üretimi ile sınırlı olup ülkede kullanılan tıbbi ekipmanların yaklaşık %88'i ABD ve AB ülkelerinden ithal edilmektedir. Son dönemde Çinli firmaların pazar payı ise artış göstermektedir.

Sırbistan'da önümüzdeki dönemde sağlık yatırımlarının artması beklenmekte olup bu durumun tıbbi ekipman ihtiyacını da arttıracakı düşünülmektedir. En çok görülen hastalıklar ise kardiyovasküler hastalıklar, kanser, kronik akciğer hastalığı, endokrinoloji ve metabolizma hastalıklarıdır. Bu kapsamda önümüzdeki dönemde talep artışı beklenen ürünler; teşhis ekipmanları (CT, MR, ultrason vb.) ve kitleri, X-Ray cihazları, laboratuvar ve test ekipmanları, anestezi ve yoğun bakım ekipmanları, kardiyovasküler ve onkoloji tedavileri ve ilgili cihazlar, nükleer tıp ekipmanları, hasta izleme sistemleri, ortopedi ekipmanlarıdır.

Sırbistan medikal ekipman sektöründe pazara girişte en önemli unsur marka bilinirliğı olup bunu uygun maliyet takip etmektedir. Genel olarak yüksek kaliteli ürünler konusunda ABD ve AB ülkeleri iyi bir üne sahip olduğundan ülkemiz ihracatçıları güçlü bir rekabetle karşı karşıyadır. Marka bilinirliğı düşük seviyede olan ürünlerin ise; kaliteli ve uygun fiyatlı olması durumunda, kısıtlı bütçe imkanlarının bulunduğu Sırbistan pazarında şansı bulunmaktadır. Ürünün pazarda yaygın olarak benimsenmesi için etkili bir tanıtım faaliyeti faydalı olacaktır. Bu kapsamda, pazara giriş ve pazarlama açısından Sırbistan'da sağlık sektörüne yönelik fuar, sempozyum vb. etkinliklere katılmak önemli imkanlar sunmaktadır. Bununla birlikte, satış sonrası hizmet ve müşteri hizmetlerindeki kalite de satışı etkileyen önemli unsurlar arasındadır.

Sırbistan ilaç sektöründe ise hem yerli üretim ürünler hem de ithal ürünler bulunmaktadır. Jenerik ilaç üretiminde Hemofarm, Galenika ve Zdravlje firmalarının ağırlığı bulunmakta olup ülkedeki toplam üretimin %80'i bu firmalar tarafından üretilmektedir. Çokuluslu ilaç şirketlerinin büyük çoğunluğu ise Sırbistan ilaç sektörüne kendileri ürünlerini ithal ederek veya yerel firmalar ile lisans ve pazarlama anlaşmaları yaparak girmektedir. Roche, Merck, GlaxoSmithKline, Pfizer, Sanofi, Novo Nordisk, Abbot, Janssen-Cilag ve AstraZeneca firmaları sektörde faaliyet göstermektedir. Yaklaşık 70 yabancı firmanın Sırbistan'da temsilcilik ofisi bulunmaktadır. Diğer taraftan, en çok kullanılan ilaç grupları ise analjezikler, ateş düşürücüler, boğaz ağrısı, öksürük veya soğuk algınlığı ilaçlar, alerji önleyici ilaçlar ve gıda takviyesi ürünleridir.

Kamunun kontrolünde olan sağlık sektöründe faaliyet göstermek isteyen şirketlerin sağlık kanunu kapsamında gerekli izin ve lisans prosedürlerini tamamlaması gerekmektedir. Şirketler Sırbistan'da yerinde sağlık hizmeti vermeden, sadece açtıkları temsilcilik ofisleri yoluyla sağlık turizmi için tanıtım hizmeti yürütmek isteseler dahi katı izin prosedürlerine tabidirler. İlgili kanunlara (sağlık kanunu, hasta hakları kanunu vb.) göre sağlık alanında faaliyet gösterme izini bulunmayan şirketlerin hasta dosyalarını teslim alma, görme ve üçüncü kişilere iletme hakkı bulunmamaktadır. Sağlık turizmi sektöründe faaliyet göstermek için, Sırbistan'da bulunan ve Sırbistan kanunlarına göre kayıtlı bir sağlık kuruluşu ile işbirliğı yapılması, bu kapsamda bir anlaşma imzalanması gerekmektedir. Bu yolla, hastaların öncelikle işbirliğı yapılan sağlık kuruluşundaki doktor tarafından muayene edilmesi, sözkonusu doktor tarafından önerilecek tedavi kapsamında, sağlık turizmi faaliyeti yürüten firma tarafından hastalar ile hizmet alınacak ülke arasında koordinasyon sağlanması mümkün olabilecektir. Bu kapsamda, alternatif bir yol da şirketlerin Sırbistan kanunlarına göre lisans almış bir doktoru kendi bünyelerinde istihdam etmesidir. Sağlık sektöründe yürütölmek istenen faaliyetlerin, Sırbistan'ın ilgili kurumları ile görüş alışverişinde bulunarak planlanması ve işbirliğı içinde yürütölmesinde fayda bulunmaktadır.

Madencilik

Sırbistan'da madencilik endüstrisi de gelişmiş sektörler arasındadır. Sırbistan, Kolubara ve Kostolac havzalarında kömür yatakları bulunmaktadır. Sırbistan dünyada en büyük 18. kömür üreticisidir. (Avrupa'da 7. sırada) Aynı zamanda, Çinli Zijin Madencilik tarafından 2018 yılında satın alınan ve büyük bir bakır madenciliği şirketi olan Zijin Bor Copper tarafından çıkarılan bakır ile dünyanın en büyük 23. bakır üreticisi (Avrupa'da 3. sırada) haline gelmiştir. Öte yandan, Majdanpek çevresinde önemli altın rezervi bulunmaktadır.

Enerji

Enerji kaynaklarının %75'inin fosil yakıtlardan oluştuğu Sırbistan açısından mevcut duruma bakıldığında fosil yakıtlara bağımlılığı yüksek, enerji verimliliği düşük ve yenilenebilir enerji kaynaklarını kısıtlı kullanan bir ülke görülmektedir. Ancak AB'nin 2050 yılında karbon-nötr ilk kıta olma yönünde kapsamlı yeşil dönüşüm hedeflerini açıklamasının ardından, iklim değişikliği ile mücadele alanında Sırbistan'daki politikalar da bu ekseninde ivme kazanmıştır. Bununla birlikte, AB üyelik sürecinde çevre müktesabatına uyum çerçevesinde 2021 yılında çevre ve iklim değişikliği (27. fasıl) ile enerji (15. fasıl) fasılları açılmış olan Sırbistan, aynı zamanda Paris Anlaşması, Sofya Deklarasyonu gibi uluslararası anlaşmalara taraftır. Ayrıca, ulusal düzeydeki strateji belgelerinde de fosil yakıtlara bağımlılığı azaltma, yeşil büyüme modeline odaklanma, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji yatırımlarını artırma gibi hedefler yer almaktadır.

Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı sonrasında Avrupa Birliği yaptırımları nedeniyle Sırbistan'ın ham petrol ve doğalgaza erişimindeki belirsizlikler, enerji bağımlılığını azaltma konusunu ülke gündeminde ön sıralara taşımış olup Sırbistan Hükümeti, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, enerji verimliliği ve enerji depolama konularına odaklanarak sürdürülebilir fiyatlarla enerji kaynaklarına kesintisiz erişimi amaçlamaktadır.

Halihazırda yenilenebilir enerji kullanımı düşük olan Sırbistan'da, 2022 yılında Sırbistan Madencilik ve Enerji Bakanlığı tarafından taslağı sunulan Ulusal Enerji ve İklim Değişikliği Planına göre Sırbistan'ın 2030 yılına kadar yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam tüketim içindeki payının %41'e (elektrik üretimindeki payının %49,1; ısıtma ve soğutmadaki payının %50,9; taşımacılık sektöründeki payının %6 olarak gerçekleşmesi) yükseltilmesi (2018 yılında %20,32; 2019 yılında %21,44 ve 2020 yılında ilk belirlemelere göre %26,3) hedeflenmektedir.

Taslağı hazırlanan ancak henüz onaylanmamış olan sözkonusu Plan'a göre;

- Rüzgar enerjisinin kapasitesinin 10 kat artırılarak yaklaşık 3500 mW seviyesine yükseltilmesi,
- Güneş enerjisinin kapasitesinin 100 kat artırılarak yaklaşık 1540 mW seviyesine yükseltilmesi,
- Yaklaşık 2500 mW kapasitede 2 adet pompaj depolamalı yeni hidroelektrik santralinin tasarımı ve inşasının gerçekleştirilmesi, amaçlanmaktadır. Bununla birlikte, Sırbistan Hükümeti tarafından yapılan açıklamada ise önümüzdeki 6 yıl içerisinde yenilenebilir enerji alanında 12 milyar dolarlık yatırımın planlandığı duyurulmuştur.

2021 yılı Nisan ayında enerji alanında yasal çerçeveyi oluşturan dört önemli mevzuat değişikliği (1-Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı Kanunu, 2-Enerji Verimliliği ve Enerjinin

Rasyonel Kullanımı Kanunu, 3-Madencilik ve Jeolojik Araştırma Kanunu, 4-Enerji Kanunu) yapılarak bu alandaki hukuki altyapı teşkil edilmiştir.

Enerji Kanunu ile Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı Kanunu uyarınca; küçük tesisler (güneş santralleri için 500 kW altında, rüzgar santralleri için ise 3mW altındaki tesisler) ile ticari olmayan inovasyon odaklı projeler için uzun süreli alım garantisi (feed-in tariff system) sunulmakta ve alım garantisi fiyatları ihale sistemi ile belirlenmektedir. Bununla birlikte, daha büyük yatırımlar için ise market premium modeli uygulanmaktadır. Bu model, elektrik piyasasındaki fiyata ilave bir ödeme / fazla tutarın iadesi şeklinde tasarlanmış olup ilave ödeme veya elektrik satış fiyatı, ihale yöntemi ile belirlenmekte olup ihalenin başlangıç fiyatı (maksimum fiyat) ise Sırbistan Enerji Ajansı tarafından belirlenmektedir.

Diğer taraftan, 2023 yılı Nisan ayında Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımına İlişkin Kanun'da değişiklik yapılmış olup mevcut durumda, yenilenebilir enerji yatırımlarının batarya sistemlerine de sahip olması gerekmektedir.

Bu çerçevede, Sırbistan'ın yenilenebilir enerji, enerji verimliliği ve depolanması ile enerjinin dijitalleşmesi konularında ülkemiz ihracatçıları ve yatırımcıları açısından önemli fırsatlar barındırdığı değerlendirilmektedir.

4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER

İş Kültürü

Sırbistan'da Yugoslavya dönemindeki komünist anlayıştan kalan iş yapma kültürü günümüzde de devam etmektedir. Kültürlerine bağlı bir ülke olan Sırbistan'da geleneksel tutum iş kültürüne de yansımış durumdadır. Sırp iş insanları için yüz yüze görüşmek esastır. İlk tanışmada el sıkışılır ve görüşmedeki herkesle tanışılır. İlk defa tanışılan muhataplara resmi olarak soyadlarıyla hitap edilir. Göz temasında bulunmak içtenlik, dostane yaklaşım ve saygı anlamına gelir. Görüşmelerde bazı Sırpça ifadelerin kullanılması olumlu bir etki oluşturabilmektedir (Zdravo: Merhaba, Hvala puno: Çok teşekkür ederim, Prijatno: Görüşmek üzere, vb.). İş görüşmesinin başında kartvizit değişimi yapılır. Bununla birlikte, iş dışı herhangi bir etkinlikte de beraber bulunulan insanlar konu işe geldiğinde kartvizit talep edebilir. İş görüşmelerinde siyasi tartışmalara girilmemesi ve özellikle Kosova'nın bağımsızlığı konusunda konuşulmaması önemlidir.

Sırbistan'da iş ilişkileri güven üzerine kuruludur, bu nedenle müşteri ve iş ortaklığının kurulması için belirli zaman ve emek gerekmektedir. Sırplar genellikle iş fırsatlarını hızlıca değerlendirmeye açık insanlardır. Ancak bazı süreçler beklenmedik bir biçimde yavaş ilerleyebilir, bu nedenle son teslim tarihinin planlanmasında ilave bir sürenin göz önünde bulundurulması önemlidir. Sırplar uzun vadeli plan ya da program yaparken net olmayı severler. Karşı tarafın aklındaki tüm detayları kendileriyle paylaşmasını beklerler. Son dakika değişiklikleri ya da iptallerinden hoşlanmazlar.

Sırplar için dakiklik önemlidir, ancak ülkeyi ve şehirleri iyi tanımadıkları için yabancılara tolerans tanınır. Sırbistan'da iş görüşmeleri kafe, restoran vb. yerlerde de yapılabilir. Sırbistan'da yüksek sesle konuşmaktan çekinilmez. Toplum içinde duygular kolayca gösterilebilir. Konuşurken birisinin sırtınıza vurması ya da çok yakın durması durumunda şaşırılmaması gerekir. Sırbistan'da uygun kıyafetin ne olduğu şirketin faaliyet gösterdiği sektöre ve etkinliğin tarzına göre değişebilir. İş görüşmeleri için ülkemizdeki takım elbise kültürünün aksine özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerde çok resmi olmayan rahat ve şık kıyafetler tercih edilir.

İş hayatında gerçekleştirilen toplantıları müteakip öğle (özellikle geç öğlen yemeği 14:00-16:00 tercih edilmektedir) veya akşam yemekleri yenilmesi sıkça rastlanan bir durumdur. Yemek davetinde bulunan kişinin hesabı ödemesi beklenir. Sofra adabında uyulması gereken bazı kurallar olmasına rağmen genellikle yemekte rahat davranılır. Türkiye'de gayet yaygın olan çay kültürüne karşın, Sırbistan'da sadece hasta iken çay içilmektedir. Çoğunlukla kahve tercih edilmektedir. Bu sebeple, bir toplantı esnasında çay içmek istediğinizi söylediğinizde hasta olduğunuz düşünülebilir. İngilizce kullanımı yaygın olmakla birlikte, firmalar ile temasta mümkün ise Sırpça bilen kişilerin kullanılması faydalıdır. Ancak, aynı dil ailesinden gelmekle birlikte Hırvatça ve Boşnakça konuşan kişilerin tercüman olarak tercih edilmesi hoş karşılanmamaktadır. Randevular belli bir süre öncesinden ayarlanmalı ve tatil/bayram dönemlerine denk gelmemelidir. Sırplar genellikle temmuz ve ağustos aylarında yaz tatillerini yaparlar, bu nedenle sözkonusu aylar iş görüşmeleri organize etmek için doğru zaman değildir. Ayrıca yeni yıl ve Ortodoks yılbaşı nedeniyle Ocak ayının ilk yarısı ile Paskalya (genellikle Nisan ayının ortası) dönemlerinde iş hayatında kesintiler olabilmektedir. Toplantı organize ederken,

randevunun Cuma günleri öğleden sonrası için talep edilmemesi önemlidir. Sırlar Cuma günü genellikle ofisten erkenden ayrılmaktadır. Sırlar için özel yaşamları ve özel zamanları son derece önemlidir. Mesai kavramı konusunda hassastırlar.

Para Kullanımı

Sırbistan'ın resmi para birimi Sırp dinarı (RSD)'dir. 1 avro yaklaşık 117,17 RSD; 1 TL ise yaklaşık 3,75 RSD değerindedir. Ülkede Sırbistan Ulusal Bankası (https://nbs.rs/en/finansijsko_trziste/medjubankarsko-devizno-trziste/kursna-lista/zvanicni-srednji-kurs-dinara/index.html) tarafından günlük olarak döviz alış ve satış kuru ile ortalama kur açıklanmaktadır. Döviz değişimi, bankalar ve döviz büroları (menjačnica) aracılığıyla yapılabilmektedir. Nakit kullanımı hala ağırlıklı yöntemlerden biri iken, elektronik ödeme ve kart kullanımı günden güne artış göstermektedir.

Pasaport ve Vize İşlemleri

12 Temmuz 2010 tarihinde imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Vizenin Karşılıklı Olarak Kaldırılmasına Dair Anlaşma" uyarınca; umuma mahsus, diplomatik, hizmet ve hususi pasaport hamili Türk vatandaşları Sırbistan'a yapacakları seyahatlerde, ilk giriş tarihinden itibaren 180 gün içinde 90 günü aşmamak kaydıyla vizeden muaftır. Diğer yandan, Türkiye ile Sırbistan arasında 07 Eylül 2022 tarihinde kimlikle seyahate imkan tanıyan protokol imzalanmış, ancak yürürlüğe girmesi için Sırbistan'da iç onay sürecinin tamamlanması beklenmektedir. Bu kapsamda, iç onay süreci tamamlanana kadar kimlik ile seyahat mümkün değildir.

Resmi Tatiller ve Çalışma Saatleri

- Sırbistan'da 2023 yılı resmi tatilleri aşağıda yer almaktadır:
- Sırbistan'da 2024 yılı resmi tatilleri aşağıda yer almaktadır:
 - Yeni Yıl (Noel): 1-2 Ocak
 - Ortodoks Yılbaşı: 7 Ocak
 - Sırbistan Ulusal Günü: 15-16 Şubat
 - İşçi Bayramı: 1-2 Mayıs
 - Paskalya: 3-6 Mayıs
 - Ateşkes Günü: 11 Kasım

Sırbistan'da, resmi kurumlarda çalışma saatleri için genel uygulama 07:30-15:30 saatleri arasındadır, bankalar ise hafta içi 08:30-16:30 arası çalışmaktadır. Cumartesi ve Pazar günleri mesai yapılmamaktadır. Özel sektörde çalışma saatleri ise işyerlerine göre değişmekle birlikte genellikle 09:00-17:00 arasındadır.

Yerel Saat

Sırbistan saat dilimi olarak, kışın GMT+1 saat dilimini, yazın ise GMT+2 saat dilimini kullanmaktadır. Sırbistan kışın Türkiye'den 2 saat, yazın ise Türkiye'den 1 saat geridedir. Yaz saati uygulaması Mart ayının son Pazar günü, kış saati uygulaması ise Ekim ayının son Pazar günü yürürlüğe girmektedir.

5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

Sırbistan’da, şirket kurulumu ve kaydına ilişkin düzenlemelerin Avrupa Birliği standartlarıyla uyumlu hale getirilmesi amacıyla “Sırp İş Kayıt Ajansı - APR” (<https://www.apr.gov.rs/home.1435.html>) kurulmuştur ve 2005 yılından itibaren faaliyet göstermektedir. Sırbistan’da şirket kurulumu ve kaydını düzenleyen temel mevzuatlar aşağıda yer almaktadır. Mevzuatların tümüne ise (<https://www.apr.gov.rs/laws-and-by-laws.1602.html>) linkinden ulaşılabilir.

- Şirketler Kanunu (RS Resmi Gazete No. 36/2011, 99/2011, 83/2014, 5/2015, 44/2018, 95/2018 ve 91/2019)
- APR Kayıt Prosedürleri Kanunu (RS Resmi Gazete No. 99/11, 83/14 ve 31/2019)
- İşletmelerin Kaydına İlişkin İçeriğin ve Gerekli Belgelerin Belirlenmesine İlişkin Düzenleme (RS Resmi Gazete No. 42/16)
- Kayıt Ücretlerinin ve APR Tarafından Sağlanacak Diğer Hizmetlerin Belirlenmesine İlişkin Karar (RS Resmi Gazete No. 119/13, 138/14, 45/15, 106/15, 32/16, 60/16 ve 75/18)

Sırbistan Şirketler Kanunu, şirketleri dört kısımda düzenlemekte olup, Sırbistan’da iş yapmak isteyen yerli veya yabancı uyruklu tüm gerçek ve tüzel kişiler, bu şirket türlerinden herhangi birini kurma veya kurulu olan bir şirkete ortak olma hakkına sahiptirler (<https://www.apr.gov.rs/registers/companies/instructions/formation.4339.html>). Ancak, bankacılık sektörü (anonim şirket-a.d.) gibi bazı alanlarda yalnızca belirli şirket türünde kurulmuş olan firmalar faaliyet gösterebilmektedir.

- Limited Şirket (Društvo s ograničenom odgovornošću, kısaltma d.o.o.)
- Anonim Şirket (Akcionarsko društvo, kısaltma a.d.)
- Kolektif Şirket (Ortačko društvo, kısaltma o.d.)
- Komandit Şirket (Komanditno društvo, kısaltma k.d.)

Bunların dışında şirket faaliyetlerini girişimci, holding, şube, temsilcilik ofisi ve kooperatif şeklinde de yürütülebilmektedir.

Şirket Türleri

Limited Şirket:

Limited şirket (Sırpça kısaltması d.o.o.) Sırbistan’da küçük ve orta ölçekli yerli ve yabancı girişimcilerin en çok tercih ettiği şirket türüdür. Bir veya daha çok gerçek veya tüzel kişi tarafından kurulabilmektedir. Ortak sayısı en fazla 50 olabilir. Ortakların sorumlulukları sermayeleri ile sınırlıdır. Limited şirketlerde asgari kayıtlı sermaye tutarının en az 100 RSD (yaklaşık 1 avro) olması gerekir. Sırbistan Vergi Dairesi ve Sırbistan genelindeki bankalar minimum kurulum sermayesi ile açılan firmalara ön yargılı yaklaşabilmektedir. Bu nedenle, şirket kurulum sermayesinin gerçekçi bir meblağ olmasında fayda bulunmaktadır. Şirket sermaye miktarının nakdi veya aynı olarak ödenmesi mümkündür.

Şirketin kurulması aşamasında tekli sistem (one-tier) veya ikili sistem (two-tier) yönetim biçimlerinden birisinin seçilmesi gerekmektedir. Tekli sistemde, en az bir müdürün olması gerekir. İkili sistemde ise en az bir müdür ile bir yönetim kurulu bulunmaktadır. Limited

şirketlerde yönetici, şirketin yasal temsilcisidir. Şirket müdürünün Sırbistan vatandaşı olması veya Sırbistan'da oturma iznine sahip olması şartı bulunmamaktadır. Ayrıca şirket müdürü, şirket ortaklarından birisi de olabilir.

Anonim Şirket:

Anonim şirket (Sırpça kısaltması a.d.), sermayesi belirli ve paylara bölünmüş, ortakların yalnızca şirkete karşı taahhüt ettikleri miktarlarla sınırlı olarak sorumlu oldukları şirket türüdür. Diğer şirket türleri ile karşılaştırıldığında kuruluşu en karmaşık olan şirket türüdür. Bir veya daha çok gerçek veya tüzel kişi tarafından kurulabilmektedir. Hisse senetleri halka arz edilmiş ise halka açık anonim şirket, halka arz edilmemiş ise halka kapalı anonim şirkettir.

Şirketin kurulması aşamasında şirket hissedarları kuruluş kararı ve şirket ana sözleşmesini imzalar. Hissedarlar İdare Meclisini oluşturur ve burada oy hakkı hisse payı ile orantılı olarak belirlenir. Anonim şirketlerde asgari kayıtlı sermaye tutarının en az 3.000.000 RSD (yaklaşık 25.000 avro) olması gerekir. Şirket sermaye miktarının nakdi veya aynı olarak ödenmesi mümkündür. Bir hisse payının değeri 100 RSD'den az olamaz.

Şirketin kurulması aşamasında tekli sistem (one-tier) veya ikili sistem (two-tier) yönetim biçimlerinden birisinin seçilmesi gerekmektedir. Tekli sistemde İdare Meclisi, Yönetim Kurulunu ve bağımsız Yönetim Kurulu Üyesini (halka açık anonim şirketlerde zorunludur) belirler. İkili sistemde ise İdare Meclisi, Yönetim Kurulunu denetlemek Denetim Kurulunu belirler.

Şirket kurulumu, kayıt başvurusunun Sırbistan İş Kayıt Ajansı tarafından onaylandığı tarihte tamamlanır. Şirketin kuruluşu aşamasında, kuruluş kararı ile şirket ana sözleşmesinin hissedarlar tarafından imzalanması gerekir.

Kolektif Şirket:

Kolektif şirket (Sırpça kısaltması o.d.), iki veya daha fazla gerçek veya tüzel kişi tarafından kurulan ve bu kişilerin şirketin tüm yükümlülük ve varlığının sorumluluğunu taşıdığı şirkettir. Kolektif şirketler için asgari sermaye şartı bulunmamaktadır.

Komandit Şirket:

Komandit şirket (Sırpça kısaltması k.d.), biri komandite diğeri komanditer olmak üzere en az iki ortak tarafından kurulur. Komandite ortak, ortaklığın yükümlülüklerinin tümünden sorumludur. Komanditer ortak ise sorumluluğu şirkete koyduğu sermaye ile sınırlı olan ortaktır. Komandit şirkete iki veya daha fazla kişi ortak olabilmektedir. Asgari sermaye şartı bulunmamaktadır.

Diğer:

Sırbistan'da faaliyette bulunmak isteyen yabancı yatırımcılar, yukarıda belirtilen şirket türlerine ilaveten şube veya temsilcilik ofisi biçiminde faaliyet gösterebilmektedir.

Sırbistan'da yabancı bir firmanın şubesinin açılması mümkündür fakat bu işlem yeni bir şirket açılmasından çok farklı bir süreç değildir. Şubelerin de İş Kayıt Ajansına ve vergi otoritelerine kayıt zorunlulukları bulunmaktadır. Yabancı bir şirketin şubesi; yasalara uygun olarak ticari

faaliyette bulunan bir şirketin ayrı bir organizasyon birimi olarak tanımlanmıştır. Şubenin ayrı bir tüzel kişiliği bulunmaz, ancak şirket adına faaliyetlerini yürütebilir.

Yabancı şirketler genelde vergi kesintisi (stopaj vergisi), kurumlar vergisi istisnası/iadesi gibi finansal avantajlar nedeniyle Sırbistan'da şube açmaktadır. Ancak şube yapılanması, bankacılık işlemleri açısından yurtdışında faaliyet gösteren bir şirket olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, süreklilik arz eden bankacılık işlemleri yürüten firmaların aksine spesifik projelere yönelik olarak Sırbistan'da faaliyet yürüten şirketlerin şube biçiminde faaliyet gösterdikleri görülmektedir.

Yabancı şirketler Sırbistan'da bir temsilcilik ofisi açabilir. Temsilcilik ofisinin Türkiye'deki şirketten ayrı bir tüzel kişiliği bulunmamaktadır. Temsilcilik ofisi temel olarak Türkiye'deki ana şirket adına Sırbistan'da destekleyici faaliyetler (reklam, ürünlerin pazarlanması, müşteri bulma vb.) yürütür. Temsilcilik ofislerinin ticari faaliyette bulunmasına izin verilmez, bu nedenle kurumlar vergisi ödeme sorumluluğu bulunmamaktadır.

Şirket Kurma Prosedürleri

Sırbistan'da gerçek veya tüzel kişiler tarafından kurulan tüm şirketlerin, Sırp İş Kayıt Ajansı'na kayıt olma zorunluluğu bulunmaktadır. Şirketlerin kayıt işlemleri yaklaşık yedi iş günü içinde tamamlanmaktadır. Yabancı gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan şirketler, Sırp ortağı olup olmamasından bağımsız olarak Sırp şirketi olarak kabul edilmekte ve yerli şirketler ile aynı koşullarda faaliyet yürütmektedir.

Sırbistan'da limited, anonim, kolektif ile komandit şirketlerin kuruluşuna ilişkin başvurular, 17 Mayıs 2023 tarihi itibarıyla yalnızca elektronik bir sistem üzerinden yapılmakta olup fiziki olarak yapılan başvurular kabul edilmemektedir. Yalnızca faaliyetlerini girişimci, holding, şube, temsilcilik ofisi ve kooperatif şeklinde yürütecek olan şirketler, zorunlu elektronik kayıt sistemi kapsamında yer almamakta olup bunlar başvurularını fiziki veya elektronik ortamda yapabilirler.

Sırbistan'da elektronik ortamda şirket kurma prosedürü, gerekli belgeler ve diğer tüm bilgiler Sırp İş Kayıt Ajansı'nın (APR) web sayfasında yayımlanmakta olup detaylı bilgiye (<https://www.apr.gov.rs/services/eservices/e-registration-of-incorporation-of-a-single-member-ltd.4265.html#108554>) internet adresinden ulaşılabilir.

Şirket kuruluşunda elektronik ortamda başvuru yapılabilmesi için başvuru sahibinin aşağıdakilere sahip olması zorunludur:

- Sırbistan'da bulunan bir belgelendirme şirketi tarafından düzenlenen nitelikli elektronik imza (nitelikli elektronik imza düzenlemeye yetkili kurum ve kuruluşların listesine <https://eid.gov.rs/en-US/registration-with-qualified-electronic-certificate> internet adresinden ulaşılabilen ve olup, tahmini maliyet 5.430 RSD'dir),
- Elektronik kart okuyucu ile NEXU elektronik imza uygulaması (<https://aplikacije3.apr.gov.rs/ElektronskoPotpisivanje> internet adresinden yüklenebilir),
- Kayıt ücretinin ödenmesi için Visa, MasterCard veya Dina ödeme kartlarından herhangi birisine sahip olunması.

Yukarıda belirtilen şartların sağlanması akabinde şirket kuruluş sürecinde izlenecek adımlar özetle aşağıda yer almaktadır:

1. Sırbistan’da şirket kurmak için öncelikle şirket türü, ana faaliyet alanı ve şirket unvanı belirlenmeli ve seçilen unvanın başka bir şirkete ait olup olmadığı Sırp İş Kayıt Ajansının internet sitesinden kontrol edilmelidir.
2. Yabancı dildeki tüm belgelerin, yeminli tercüman tarafından Sırpça’ya çevirisinin yapılması ve nitelikli elektronik imza ile doğrulanması gerekmektedir.
3. Elektronik ortamda oluşturulan kuruluş kararının (şirketin tek ortaklı kuruluş durumunda kuruluş sözleşmesi, birden fazla ortak ile kuruluş durumunda kuruluş anlaşması) notere tasdik ettirilmesi (tahmini maliyet: bir nüsha ve imza başına 900 RSD, ancak şirketin ortakları arasında başka bir şirketin bulunması durumunda maliyet artmaktadır).

Şirket kuruluş kararında; şirketin adı, merkez adresi, şirket ortaklarının adı, soyadı, kimlik/pasaport numarası, adresi (şirket ortağının bir başka şirket olması durumunda şirket unvanı, vergi numarası, merkezinin bulunduğu ülke, sicil kaydı), ana faaliyet türü (NACE kodu), sermaye miktarı, ortakların payları, her bir ortağın sermaye miktarı, şirket temsilcisinin adı, soyadı, kimlik/pasaport numarası, adresi, şirket kuruluş süresinin sınırlı olup olmadığı, imza yetkisine sahip kişilere ilişkin bilgiler, eğer atanması gerekiyorsa denetim kurulu ve murakıba ilişkin bilgiler vb. bilgileri içermesi gerekir.

Şirket bilgileri kamuya açık olup Sırp İş Kayıt Ajansı’nın internet sitesinden ilgili bilgilere ulaşılabilmektedir. Ticari sır mahiyetindeki bilgilerin yayımlanmamasını istemeyen şirketlerin bu hususa ilişkin bilgilerin paylaşılmaması için bir dilekçe ile Sırbistan Makamlarına başvuru yapması gerekmektedir. Ayrıca, şirketin banka hesap bilgileri ile hesaplarında bloke olup olmadığı Sırbistan Merkez Bankası’ndan kontrol edilebilir.

4. Bankada geçici hesap açtırılması. Bankada açılan geçici hesap, Sırp İş Kayıt Ajansından alınan kuruluş kararı ile aktif hale getirilecektir.

Banka hesabı açılması sürecinde bankalar tarafından Beyaz Karton (adres gösteren kart) talep edilmektedir. Herhangi bir sorun yaşamamak adına, ülkeye giriş tarihini takip eden 24 saat içerisinde polis merkezine başvurularak adres beyanında bulunulması ve Beyaz Karton’un temin edilmesi gerekmektedir.

5. Sırp İş Kayıt Ajansı’na elektronik başvurusu yapılması. Elektronik başvuru süreci özetle aşağıda yer almaktadır:

- Elektronik başvuru sürecinde sisteme yüklenecek tüm belgelerin elektronik ortamda oluşturulması gerekmektedir. Elektronik ortamda oluşturulmayan belgelerin ise sayısallaştırılması, diğer bir deyişle kağıt ortamdaki elektronik ortama dönüştürülmesi gerekmektedir. Elektronik ortamdaki tüm belgelerin ise nitelikli elektronik imza ile doğrulanması zorunludur (doğrulama işlemi; Adobe Acrobat Reader vb. programlarla veya APR’nin ücretsiz olarak sunmuş olduğu

(<https://aplikacije3.apr.gov.rs/ElektronskoPotpisivanje>) internet adresinden ulaşilabilen bir web hizmeti ile gerçekleştirilebilmektedir).

Bu süreçte kağıt ortamındaki belgelerin, belgeyi düzenleyen kişi tarafından nitelikli elektronik imza ile doğrulanması esastır. Örneğin; kuruluş kararının şirket ortakları tarafından, bankadan temin edilen ödeme belgesinin banka yetkilisi tarafından, tercüme belgelerin ise yeminli tercüman tarafından elektronik imza ile doğrulanması gerekmektedir. Söz konusu kişiler tarafından doğrulamanın yapılamaması durumunda belgeler, noter veya Sırbistan Barosuna kayıtlı avukat (söz konusu avukatın aynı zamanda başvuru sahibinin vekili olması gerekmektedir) tarafından da elektronik ortama dönüştürülebilir.

- şirket kuruluş başvurusu elektronik ortamda aşağıda belirtilen internet adresi aracılığıyla yapılmaktadır:

(https://sso.apr.gov.rs/IDF/issue/fed?wtrealm=https%3A%2F%2Fereps.apr.gov.rs%2F&wa=wsignin1.0&wreply=https%3A%2F%2Fereps.apr.gov.rs%2Fsignin-wsfed&wctx=CfDj8HKaxsA3U_pLofUv281Sz35X2HCxz00czDtpHV8ulCRhFE1VMB1W-H0ieq0Yq8TvH2hJPXGfla1jVmqhLIPU9U0LLawcehh6Y3_V56kIBQzPsoMjMKVqmuaYxkvKSp8cvxLSe7RDyGzdUSvjGPjTP8PIRbEpg_qoctX7kXo5nGW1P1MpX0XnQ8Mbqh8khmSqlGzxJ7I6U_5boUOy7UWe78FNd2yCHBqZQKDC83jIIEAvLuAOeip2divrkU-kqBMq9A)

- Söz konusu uygulamaya giriş yapılabilmesi için öncelikle Sırbistan e-devlet portalı üzerinden bir hesap oluşturulması gerekmektedir (e-devlet portalına <https://eid.gov.rs/en-US/how-to-register-eid-account> linkinden ulaşılabilir). Sistemde hesabı bulunan kullanıcılar, hesaplarını şirket kuruluş sürecindeki elektronik başvuru sistemine erişmek için kullanabilirler.
 - Elektronik başvuru sistemine giriş yapılması akabinde, APR tarafından talep edilen şirket türü, adres, faaliyet alanı vb. bilgilerin eksiksiz bir biçimde girilmesi ve nitelikli elektronik imza ile doğrulanması gerekmektedir. Sistemde başvuru ücretinin yatırılması için e-bankacılık ekranı açılacak olup başvuru creti 5.900 RSD'dir. Elektronik başvuru sistemini görsellerle anlatan dokümana (https://www.apr.gov.rs/upload/Portals/0/privredna%20drustva/2023/Vodic_u_slikama_osnivanje_jednoclanoq_doo_2023_v2.0.pdf) linkinden ulaşılabilir. Söz konusu doküman Sırpça olup henüz İngilizce versiyonu yayımlanmamıştır.
 - Onay süreci bitiminde pdf formatında hazırlanmış ve sicil memurunun nitelikli elektronik imza ile doğrulanmış olduğu şirket kuruluş kararı, başvuru sahibinin e-postasına iletilecek olup fiziki ortamda ayrıca belge oluşturulmayacaktır.
6. şirketin sicil numarası Sırbistan İstatistik Ofisi tarafından, vergi numarası (PIB) ise Vergi İdaresi tarafından verilir.
7. şirket ortakları ile çalışanlar için zorunlu sigorta ve sosyal güvenlik ödemeleri (sosyal sigorta, sağlık sigortası ve işsizlik sigortası) için kayıt (<http://www.croso.gov.rs/cir/index.php>) (tahmini maliyet: Ücretsiz).

8. Şirkete ait resmi kaşe ve mühür bastırılması (mühür bastırılması zorunlu olmamakla birlikte uygulamada halen sözleşmelerin vb. mühürlenmesi talep edilebilmektedir) (tahmini maliyet: 3.500 RSD).

Öte yandan, Sırbistan Ticaret Odaları Kanununa göre, Sırbistan'da kurulan şirketler, otomatik olarak Sırbistan Ticaret Odası üyesi olarak kayıt edilmektedir. Bunun için ayrı bir prosedüre gerek bulunmamaktadır. Üyeliğin ilk senesinde üyelik aidatı alınmamaktadır. Ertesi yıl, Ticaret Odası Yıllık Genel Kurulunda şirketin ölçeği ve kazancına bağlı olarak üyelik aidatı belirlenir.

Sırbistan'da şirket kurmak ve ticaret yapmak isteyen Türk yatırımcılarına bu konuda hizmet veren profesyonel bir hukuk/avukatlık bürosu veya danışmanlık firması ile birlikte çalışmalarını tavsiye edilmektedir. Sırbistan'da şirket kurulumu işlemleri sırasında Türk yatırımcının yanında yerel mevzuatlara vakıf bir avukatın/danışmanın olması hem prosedürü hızlandıracak hem de yatırımcının herhangi bir ticari zarar görme olasılığını düşürecektir.

Sigorta

Sırbistan'da tüm çalışanların brüt maaşları üzerinden sağlık sigortası primi kesintisi yapılmakta olup primlere ilişkin detaylı bilgiye "Kişisel Gelir Vergisi, Gelir Vergisi Stopajı ve Sosyal Sigorta Primleri" başlığı altında yer verilmiştir. Bununla birlikte Sırbistan'da kamu sağlık sisteminin yanında özel sağlık sigortası sistemi de mevcuttur. Ancak özel sağlık sigortası giderlerinin tamamı hasta tarafından ödenir.

Türkiye ile Sırbistan arasındaki sosyal güvenlik anlaşması ise 1 Aralık 2013 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Anlaşma'ya göre; bir işin icrası için Türkiye'den Sırbistan'a geçici olarak gönderilenler, aynı işverenin ücretli çalışanı sıfatını koruduğu takdirde 24 aya kadar Türk mevzuatına tabi kalmaya devam edecek ve bu süre içinde sosyal güvenlik katkı paylarını Sırbistan'da ödemesine gerek olmayacaktır. Ancak iki ülke kurumlarının mutabık kalması halinde bu süre 60 aya kadar uzatılabilmektedir.

Anlaşma kapsamında hastalık halinde sağlanan sağlık yardımları ise görevlendirme süresine bağlı olarak farklı uygulanmaktadır:

1. Türkiye'de sigortalı olarak çalışmakta iken bir işin icrası için işvereni tarafından Türkiye'den Sırbistan'a 6 aydan az geçici olarak gönderilen sigortalı yalnızca durumu derhal (acil) tedaviyi gerektirdiği hallerde Sırbistan sağlık sistemini ücretsiz kullanma imkanı bulunmaktadır. Çalışanın Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından düzenlenmiş ve geçici ikameti boyunca acil hallerde sağlık yardımlarından yararlanabileceğini gösterir TR/SRB 111B adlı forma sahip olması gerekmektedir.
2. Türkiye'de sigortalı olarak çalışmakta iken bir işin icrası için işvereni tarafından Türkiye'den Sırbistan'a 6 aydan fazla geçici olarak gönderilen sigortalılar ise Sırbistan mevzuatının öngördüğü sağlık hizmetlerinin tamamından ücretsiz yararlanabilmektedir. Çalışanın Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından düzenlenmiş ve geçici ikameti boyunca sağlık yardımlarından yararlanabileceğini gösterir TR/SRB 111A adlı forma sahip olması gerekmektedir.

Bankacılık Mevzuatı

Sırbistan'da yeni kurulmuş bir şirket, bankacılık işlemlerinde analiz edilebilecek bir finansal veriye sahip olmaması nedeniyle, Sırbistan kanunlarına göre ilk iki sene orta riskli kategoridedir. Bir başka deyişle, bankacılık sektöründe ilk değerlendirilen kriter olan kredibiliteye karar verilebilmesi için ilk iki yıl şirketin finansalları analiz edilememektedir. Bu çerçevede, bankacılık değerlendirmesinde ikinci aşama olan ve teminat yerine geçen ipotekler kabul edilmemektedir. Sırbistan'da yerleşik bankalar yeni kurulmuş bir şirketin riskini üstlenebilmek için, ilk iki yıl öncelikle ana firmalarından teminat mektubu istemektedir. Böylece ilk olarak ipoteye dayanmayan, ana firmanın finansallarına göre bir değerlendirme yapılmaktadır. Mali verileri olumlu çıkar ise, daha sonra ihtiyaç duyulması halinde ipotek, teminat vb. talep edilmektedir.

Sırbistan'da şirket hesapları oldukça kontrollüdür. Dışarıdan herhangi bir açıklama olmadan şirket hesabına nakit yatırılması mümkün değildir. Şirket sahibinin şirket hesabına doğrudan nakit para yatırmak istediği durumda dahi, sözkonusu para önce şirket sahibinin kendi şahsi hesabına yatırılmalı, daha sonra şirket hesabına açıklaması belirtilerek (şirkete borç vermek, sermaye artışı vb.) transfer edilmelidir. Diğer taraftan, şirket hesabından nakit çıkarmak da kontrole tabidir, günlük nakit çekme limiti vardır ve vergi kesintisi uygulanmaktadır.

Sırbistan'da şirket hesaplarında döviz tutabilmenin özel şartları ve limitleri vardır. Ancak, şirkete döviz olarak yurtdışından bir para transferi yapıldıysa hesapta döviz olarak kalabilir. Bunun dışında, yerel para mevduatı dövize çevrilerek limitsiz bekletilemez.

Sırbistan'da leasing yönteminin, Türkiye'deki uygulamanın aksine, herhangi bir avantajı (KDV muafiyeti vb.) bulunmamaktadır.

Sırbistan'da yer alan bankalar, diğer ülkelere de benzer şekilde, farklı ülkelerdeki bankaları tanımamaları nedeni ile doğrudan, birebir iletişim kurmayı tercih etmemektedir. Bu sebeple, dünyada aracı banka olarak bilinen, dünyadaki bütün ülkelerde bankaları, şubeleri bulunan başlıca bankalar (Citibank, Erste Bank, Deutsche Bank, Commerzbank vb.) ile aracılık anlaşması yapılmaktadır. Bu kapsamda, kendilerine ülkemizden gelen bir bankanın teminat mektubunu ya da kontrgarantisini kabul etmeden önce, bahsi geçen aracı bankalara ilgili Türk bankayı sorup, kendilerine ilgili bankanın değerlemesini yapıp garantör olmalarını talep etmektedir. Bu süreç de aracı bankanın da talep ettiği komisyon ve sürecin uzaması nedeniyle bankanın maliyetlerini artırmaktadır. Ancak bu durum, ülkemize özel bir durum olmayıp bankacılık sektöründe yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir.

Sırbistan'da hem Türk sermayeli bir banka olan Halkbank'ın hem de Türk ortaklı (Yapı Kredi ile olan ortaklık) bir banka olan ve Unicredit Bankasının faaliyet göstermesi Türk firmaları için avantaj sunmaktadır ve sözkonusu bankaların, Türkiye'deki bankaları tanımaları ve gerekli bilgiye kolay erişebilmeleri nedeniyle Türk bankalarınca verilen teminat mektupları ile kontrgarantileri kabul ettikleri öğrenilmiştir.

Yerel (Sırp) bankalar ise, rekabet koşullarının bulunduğu piyasada, müşterilerini bahsi geçen bankalara kaybetmemek için daha özenli değerlendirmelerde bulunmaktadır. Sırbistan'da faaliyet gösteren bankalara ülke aidiyetlerine göre aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Banka Adı	Aidiyeti
Addiko Bank a.d.	%100 Avusturya
AIK Banka a.d.	%100 Hollanda
Alta Banka a.d.	%100 Sırbistan
Adriatic Bank a.d.	%100 Kanada
API Bank a.d.	%100 Rusya
Banca Intesa a.d.	%100 İtalya
Banka Postanska Stedionica a.d.	%100 Sırbistan
Bank of China a.d.	%100 Lüksemburg
Erste Bank a.d.	%100 Avusturya
Eurobank Direktna a.d.	%30 Sırbistan; %46,9 Yunanistan; %23,1 Hollanda
Halkbank a.d.	%100 Türkiye
NLB Komercijalna Banka a.d.	% 100 Slovenya
Mirabank a.d.	%100 Hollanda
Mobi Banka a.d.	%100 Hollanda
3 Banka a.d.	%49,9 Almanya
OTP Banka a.d.	%100 Macaristan
ProCredit Bank a.d.	%100 Almanya
Raiffeisen Banka a.d.	%100 Avusturya
Srpska Banka a.d.	%100 Sırbistan
Unicredit Bank Srbija a.d.	%100 İtalya

Vizeler

12 Temmuz 2010 tarihinde imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Vizenin Karşılıklı Olarak Kaldırılmasına Dair Anlaşma” uyarınca; umuma mahsus, diplomatik, hizmet ve hususi pasaport hamili Türk vatandaşları Sırbistan’a yapacakları seyahatlerde, ilk giriş tarihinden itibaren 180 gün içinde 90 günü aşmamak kaydıyla vizeden muaftır.

Sırbistan’a çalışma amaçlı gelindiğinde ise yukarıda bahsi geçen vize muafiyetinden yararlanılması mümkün olmamaktadır. Sırbistan’da yetkili makamlardan ayrıca detayları aşağıda belirtilen çalışma izni ve oturma izni alınması zorunludur.

Bununla birlikte, Sırbistan’daki işleri için, Türkiye’den Sırbistan’a işçi getirecek olan Türk veya yabancı uyruklu firmaların hem Türkiye’de hem de Sırbistan’da tamamlaması gereken bir yasal süreç bulunmaktadır.

Sırbistan'daki Yasal Süreç:

1. Ülkemiz ile Sırbistan arasında 2010 yılında imzalanan "Vizenin Karşılıklı Olarak Kaldırılmasına Dair Anlaşma" uyarınca Türk vatandaşları, Sırbistan'a ilk giriş tarihinden itibaren, her altı ay içinde doksan günü aşmayan seyahatlerinde vizeden muaftır. Ancak sözkonusu muafiyet sadece turistik amaçlı seyahatler için geçerlidir. Anlaşmaya göre; çalışma, öğrenim, araştırma, eğitim, aile birleşimi ve ikamet konularını düzenleyen özel meşruhatlı vizeler ise Akit Tarafların ulusal mevzuatına tabidir.

Bu çerçevede, Sırbistan'a yaşamak ve çalışmak amacıyla gelecek olan Türk vatandaşlarının Sırbistan'da onları istihdam edecek olan işverenleri aracılığıyla, Sırbistan Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği veya Sırbistan Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu'na başvurarak 1 yıl içinde 180 gün geçerli olan VISA D alması gerekmektedir.

Konuyla ilgili detaylı bilgilere Sırbistan Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliğinin (<http://www.ankara.mfa.gov.rs/tur/importanttext.php?subaction=showfull&id=1608898049&ucat=118,121&template=Frontpage3Lat&#disqus.thread>) internet sitesinden ulaşılması mümkündür. Sırbistan'da yaşamak ve çalışmak isteyen yabancı vatandaşlar, VISA D aldıktan sonra, Sırbistan'a vardıklarında oturma ve çalışma izinleri için başvuruda bulunmalıdır. Bu kapsamda, sözkonusu izin süreçleri hızlı ve sorunsuz şekilde ilerlemekte ve sonuçlandırılmaktadır.

VISA D alınmaması durumunda ise;

- Sırbistan'a yaşamak ve çalışmak amacıyla gelecek olan Türk vatandaşlarının gerçek geliş amacı ile vize durumunun uyuşmaması nedeniyle, ülkeye girişte havalimanında geri çevrilmeleri muhtemeldir.
 - Ülkeye turist olarak girebilen yabancıların sonradan oturma ve çalışma iznine başvurmaları mümkündür, ancak gerçek geliş amacı ile vize durumunun uyuşmaması nedeniyle sözkonusu izin başvurularının sonuçlanması uzun sürebilmektedir.
2. Yabancılar Kanunu ile Yabancıların İstihdamı Hakkında Kanununda yapılan değişiklik uyarınca 1 Şubat 2024 tarihi itibarıyla yabancılar, oturma ve çalışma iznine ilişkin tek bir elektronik başvuru yapmakta olup Sırbistan Cumhuriyeti'nde üç yıllık süreyle ikamet etmelerine ve çalışmalarına olanak sağlayan, biyometrik belge biçiminde düzenlenen "birleşik izin" belgesine sahip olmaktadır.

Birleşik izin başvurusu, izne konu gerçek kişiler tarafından (<https://eforeigner.welcometoserbia.gov.rs/>) web sitesinden; işverenler tarafından ise e-devlet portalından (<https://euprava.gov.rs/>) yapılabilmektedir (İşverenler istihdam edecekleri kişiler adına başvuruda bulunabilmekte olup, süreç hakkındaki bilgiye ilgili linkten ulaşılmaktadır

(<https://welcometoserbia.gov.rs/%D0%B8%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D1%86%D0%B5>).

Başvuruya ilişkin tüm delillerin elektronik ortamda sunulması gerekmektedir. Başvuru, işgücü piyasası testi için bir talepte bulunulmasını da içermektedir. İşgücü piyasası testi, bir yabancıya istihdamına izin verilebilmesi için gerekli bir ön koşul olmakla birlikte sözkonusu testin tamamlanma süresi 4 gündür. Yeni düzenleme uyarınca, usulüne uygun başvurunun yapılmasından itibaren 15 gün içerisinde birleşik iznin düzenlenmesi öngörülmüştür. Birleşik izin, kişiselleştirilmiş veriler (fotoğraf, parmak izi ve imza) içeren bir biyometrik belge biçiminde verilecek olup yabancıya biyometrik kimlik belgesini bizzat teslim alması gerekmektedir.

Türkiye'deki Yasal Süreç:

1. Şirketlerin kendileri tarafından temin edilen işçiler, Yurtdışı İstihdam Hizmetleri Yönetmeliği kapsamında İŞKUR'a gerekli evraklar ile başvuru yapılması ve işveren ile işçi arasındaki hizmet akdinin İŞKUR'a onaylatılması şartıyla yurtdışına götürülebilmektedir

([https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=11973&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=%205#:~:text=MADDE%201%20%E2%80%93%20\(1\)%20Bu,ili%C5%9Fkin%20usul%20ve%20esaslar%C4%B1%20belirlemektir](https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=11973&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=%205#:~:text=MADDE%201%20%E2%80%93%20(1)%20Bu,ili%C5%9Fkin%20usul%20ve%20esaslar%C4%B1%20belirlemektir)).

2. İşçiler kendilerini yurtdışına götürecek Türkiye'de faaliyet gösteren şirkette istihdam ediliyorsa, sosyal güvenlik primleri halihazırda zaten ödeniyorsa ve yurtdışına geçici görevle çıkartılıyorsa, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 10. maddesi uyarınca ilgili şirket tarafından Sosyal Güvenlik Kurumuna yapılacak resmi başvurunun ardından işçilerin yurtdışına çıkarılmaları mümkün olmaktadır.

Öte yandan, turistik amaçla 90 güne kadar vize muafiyeti vb. imkanlardan yararlanılarak yukarıda bahsi geçen yasal süreçler tamamlanmadan çalıştırılmak üzere Sırbistan'a getirilen işçilerin tespit edilmesi durumunda, sözkonusu işçileri yurtdışına çıkaran şirketler, Büyükelçiliğimiz tarafından, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bildirilmektedir. Türkiye'deki yasal süreç hakkında detaylı bilgi için, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Sosyal Güvenlik Kurumuna (SGK) veya İŞKUR'a başvurulması gerekmektedir.

Buna ilaveten, yurt dışında çalışan vatandaşlarımızın hak ve menfaatlerinin korunmasını teminen ülkemiz ile Sırbistan arasında Sosyal Güvenlik Anlaşması imzalanmıştır (/Türkiye Cumhuriyeti ile Sırbistan Cumhuriyeti Arasında Sosyal Güvenlik Anlaşması, https://www.csqb.gov.tr/media/80577/diagm_sqa_sirbistan.pdf). Sosyal güvenlik anlaşmaları taraf ülkelerin vatandaşları ve çalışanlarının sosyal güvenlik haklarının mütekabiliyet esasları çerçevesinde korunması ve güvence altına alınabilmesi amacıyla akdedilen anlaşmalardır.

Vatandaşlarımızın Sırbistan'da çalıştıkları dönemin, Türkiye'de emeklilikleri için sayılması için T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yurt dışı borçlanma uygulaması yürütülmektedir. Yurtdışı borçlanma uygulaması, yurt dışında geçen sürelerin Türkiye'de geçmiş sigortalılık süresi gibi değerlendirilmesine imkân veren borçlanma türüdür. Vatandaşlarımızın yurt dışı borçlanması taleplerine ilişkin işlemler,

22 Mayıs 1985 tarihli ve 3201 sayılı Yurtdışında Bulunan Türk Vatandaşlarının Yurtdışında Geçen Sürelerinin Sosyal Güvenlikleri Bakımından Değerlendirilmesi Hakkında Kanun kapsamında yürütülmektedir. Bu kapsamda vatandaşlarımız, yurt dışında geçirdikleri süreleri belgelemek suretiyle, bu süreler karşılığında hesaplanacak borçlanma miktarını sosyal güvenlik kuruluşlarına (SGK ve diğer sandıklara) ödeyerek emekli olabilirler. Yurt dışı borçlanması yapılabilecek süreleri gösterir belge, bu sürelerin geçtiği ülkelerdeki Çalışma Müşavirliklerince/Ataşeliklerince veya Konsolosluklarca düzenlenmektedir. Bu konuda detaylı bilgi için, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü veya Sosyal Güvenlik Kurumuna (SGK) başvurulması gerekmektedir.